MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

RITA BERNOTAITĖ

SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ FORMAVIMO TEISINIAI IR EKONOMINIAI ASPEKTAI LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Doc. dr. M. Strumskis

VILNIUS 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ FORMAVIMO TEISINIAI IR EKONOMINIAI ASPEKTAI LIETUVOJE

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 61N30005

Vadovas
Doc. dr. M. Strumskis
2011 12 …

Recenzentas

.....
2011 12 …

Atliko
FVmns0-01 gr. stud.
R. Bernotaitė
2011 12 10

VILNIUS 2011

TURINYS

ĮVADAS 6
1. SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETŲ IR PAJAMŲ KONCEPCIJA 8
1.1. Savivaldybių biudžetų principai 9
1.2. Savivaldybių biudžetų pajamos 12
1.3. Savivaldybių biudžetų pajamų atskirų straipsnių aptarimas 18
1.4. Savivaldybių pajamų formavimo problematika 32
2. SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ STATISTINĖ ANALIZĖ 35
3. SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ TIESINIO REGRESIJOS MODELIO SUDARYMO METODOLOGIJA 44
4. SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ TIESINIS REGRESIJOS MODELIS 49
IŠVADOS 53
SIŪLYMAI 55
LITERATŪROS SĄRAŠAS 56
ANOTACIJA 60
ANNOTATION 61
SANTRAUKA 62
SUMARRY 63
1 PRIEDAS. SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETAMS SKIRIAMOS GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO DALYS (PROCENTAIS) 64
2 PRIEDAS. DUOMENYS, NAUDOTI TIESINIAM REGRESIJOS MODELIUI 65
3 PRIEDAS. TIESINIO REGRESIJOS MODELIO DUOMENŲ TRANSFORMAVIMAS 66
4 PRIEDAS. TIESINIO REGRESIJOS MODELIO REZULTATAI 67

LENTELĖS

1 lentelė. Savivaldybių biudžetų pajamų formavimą reglamentuojantys svarbiausi LR teisės aktai.....13
2 lentelė. Savivaldybių svarbiausios savarankiškos funkcijos.....15
3 lentelė. Nekilnojamojo turto, paveldimo turto, žemės mokesčių bei mokesčio už valstybinius gamtos išteklius ir už aplinkos teršimą pagrindinės charakteristikos.....18
4 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio pagrindinės charakteristikos.....20
5 lentelė. Pasirinktų veiksnių koreliacinis ryšys su savivaldybių pajamomis.....49
6 lentelė. Veiksnių su vėlavimo momentais ir savivaldybių pajamų koreliacijos koeficientai.....51

PAVEIKSLAI

1 pav. Savivaldybių biudžetų sudarymo principai.....10
2 pav. Savivaldybių biudžeto tvirtinimo procesas.....12
3 pav. Savivaldybės S_n finansavimo iš mokesčių ir dotacijų modelis.....17
4 pav. GPM įskaitymo į savivaldybių biudžetus skyrimo atvejai.....20
5 pav. Gyventojų pajamų mokesčio paskirstymo į biudžetus schema.....22
6 pav. Valstybės dotacijų rūšys.....24
7 pav. Tarpbiudžetinio lėšų paskirstymo Lietuvoje schema.....25
8 pav. Bendrosios ir specialiosios tikslinės dotacijų skyrimo atvejai.....26
9 pav. Savivaldybių pajamų kitimo dinamika 2001 - 2010 m. (tūkst.. Lt).....35
10 pav. Savivaldybių pajamų, tenkančių vienam gyventojui, dinamika 2001 - 2010 m. (Lt).....36
11 pav. Savivaldybių pajamų ir išlaidų, tenkančių vienam gyventojui, dinamikos 2001 - 2010 m. palyginimas (Lt).....36
12 pav. Savivaldybių pajamų ir BVP, valstybės ir nacionalinio biudžetų pajamų santykis 2001 - 2010 m. (proc.).....37
13 pav. Savivaldybių pajamų struktūra 2001 - 2010 m.....38
14 pav. Kitų valstybių savivaldų pajamų struktūra 2009 m.....39
15 pav. Savivaldybių pajamų pagal struktūrines dalis dinamika 2001 - 2010 m. (tūkst. Lt).....40
16 pav. Savivaldybių pajamų iš mokesčių struktūra 2002 - 2010 m.....41
17 pav. GPM dalies, skiriamos savivaldybėms iš nacionalinio biudžeto, dinamika 2001 - 2020 m. (proc.).....41
18 pav. Savivaldybių planuotų ir gautų pajamų dinamika 2001 - 2010 m. (tūkst.. Lt).....42
19 pav. BVP ir savivaldybės pajamų transformuotų duomenų dinamika 2002 - 2010 m.....43

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Daugeliui valstybių būdingi keli valstybės valdžios lygiai: valstybės, regiono ir savivaldybės. Lietuvoje yra 60 savivaldybių ir beveik penktadalis nacionalinio biudžeto pajamų perskirstoma per savivaldybių biudžetus. Taigi savivaldybių biudžetai yra svarbi viešųjų finansų sudedamoji dalis, todėl ekonomikos bei finansų ekspertai vis didesnį dėmesį skiria šiai temai. Auganti vietos savivaldų reikšmė paskatino Europos mastu įtvirtinti tam tikrus principus, kurie pateikiami Europos vietos savivaldos chartijoje. Lietuvoje taip pat skiriamas ne mažas dėmesys šiam valdžios lygiui – savivaldybių vaidmuo įtvirtintas LR Konstitucijoje, priimtas LR vietos savivaldos įstatymas.

Savivaldybių reikšmė yra tikrai svari tiek šalies administraciniame, tiek ekonominiame kontekste. Juk stengiamasi decentralizuoti valstybės finansus, taip siekiant priartinti valstybės institucijų darbą prie vietos žmonių poreikių. Be abejo, kalbant apie veiklą ir funkcijų atlikimą, neišvengiamai paliečiamas finansavimo klausimas.

Nors savivaldybių finansų klausimus nagrinėjo nemažai autorių (Astrauskas A., Rimas J., Stačiokas R., Brazas R., Davulis G. ir kt.), tačiau pagrindinis dėmesys kreiptas į fiskalinės decentralizacijos ir vietinių mokesčių instituto problemas. Žinoma, šių temų reikšmingumą lemia tai, kad didžiąją dalį savo pajamų savivaldybės gauna iš valstybės biudžeto, tačiau teisės aktuose yra numatyta nemažai ir kitų finansavimo šaltinių. Todėl šiame darbe stengiamasi aptarti visus savivaldybių pajamų šaltinius, parodyti bendrą pajamų struktūrą, kitimo tendencijas, išsiaiškinti pajamų formavimo problemas bei pateikti pajamų formavimo tiesinį regresijos modelį.

Tyrimo problema: kaip formuojamos savivaldybių biudžetų pajamos Lietuvoje?

Tyrimo objektas – Lietuvos savivaldybių pajamos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos savivaldybių pajamų formavimą teisiniu ir ekonominiu aspektais.

Tyrimo uždaviniai:

1. susipažinti su savivaldybių biudžetų principais bei pajamų šaltiniais;
2. išnagrinėti savivaldybių pajamų statistinius duomenis;
3. pateikti savivaldybių pajamų formavimo tiesinį regresinį modelį.

Tyrimo hipotezė. Apžvelgtoje literatūroje nagrinėjama tema daugelis autorių teigia, kad savivaldybių finansinis savarankiškumas bei fiskalinė decentralizacija yra labai silpni. Tai suponuoja tikimybę, kad savivaldybių įtaka biudžetų pajamų formavimui yra nereikšminga.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą, buvo analizuojami įvairūs literatūros šaltiniai, Lietuvos ir Europos Sąjungos teisės aktai, statistinė, lyginamoji bei tiesinė regresinė analizės.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka ir anotacija lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai. Pirmame skyriuje pateikiama susisteminta iš įvairių šaltinių savivaldybių biudžetų samprata, principai, teisinė bazė bei aptariamos savivaldybių biudžetus sudarančios pajamos. Antrajame skyriuje analizuojami 2001 - 2010 metų savivaldybių pajamų statistiniai duomenys, jų kitimo tendencijos, palyginama Lietuvos savivaldybių biudžetų pajamų struktūra su kitomis valstybėmis. Trečiajame skyriuje aptariama savivaldybių pajamų tiesinės regresijos modelio sudarymo prielaidos, metodologija bei pristatomi modeliui pasirinkti veiksniai. Paskutiniajame skyriuje atliekama koreliacinė analizė tarp pasirinktų veiksnių ir savivaldybių atskirų pajamų rūšių bei sudaromas tiesinės regresijos modelis. Šis darbas naudingas visiems, ieškantiems įvairios informacijos apie savivaldybių pajamas, jų formavimą reglamentuojančius teisės aktus, statistinę analizę bei tendencijas.

1. SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETŲ IR PAJAMŲ KONCEPCIJA

Kalbant apie savivaldybių pajamas, ko gero, būtų tikslinga pirmiausia išsiaiškinti bendrą biudžeto sampratą bei apžvelgti esminius savivaldybių biudžetų ypatumus.

Žodis „biudžetas“ pirmiausia pradėtas vartoti Anglijoje. Kilęs iš seno prancūzų žodžio *bouge* arba *boulgette*, kaip išvestinio iš lot. *Bulga* – odinis krepšys. Anglai, perėmę tą žodį iš normanų, iš jo padarė *budge* arba *budget* ir suteikė šiam žodžiui reikšmę – odinis krepšys, kuriame Anglijos iždo kancleris atsinešdavo į parlamentą savo finansinius projektus. Vėliau žodžiu „biudžetas“ pradėti suprasti patys finansiniai projektai, kuriuose būdavo nurodyta reikalaujami mokesčiai ir būsimos išlaidos. Iš anglų šį žodį vėl perėmė prancūzai, kurie nuo 1802 m. pradėjo jį oficialiai vartoti finansų ūkio terminologijoje. XIX a. žodis „biudžetas“ pasklido po visą pasaulį ir pradėjo žymėti viešojo finansinio ūkio pajamų ir išlaidų planą. (Lietuvių enciklopedija, 1954, p. 45)

Dabar biudžetas apibrėžiamas gana įvairiai, pavyzdžiui:

Tarptautinių žodžių žodyne pateikiamos biudžeto reikšmės: „spėjamas laukiamų valstybės, įstaigos, įmonės arba asmens tam tikro laikotarpio pajamų ir išlaidų apskaičiavimas; kieno nors pajamų ir išlaidų sąmata ar laiko išteklių naudojimo planas.“

Oksfordo ekonomikos žodyne biudžetas aiškinamas kaip „valdžios pajamų ir išlaidų planas tam tikram ateities laikotarpiui, dažniausiai vieneriems metams“.

Naraškevičiūtė ir Lakštutienė (2009) biudžetą apibrėžia kaip valstybės pajamų ir išlaidų sąmatą tam tikram laikui, patvirtintą įstatymu; spėjamas valstybės pajamų ir išlaidų apskaičiavimas tam tikram laikui. (p. 60)

Smalenskas (2007) teigia, kad biudžetas – tai sąmata, pagal kurią išlaidos turi atitikti laukiamas pajamas. (p. 32)

Enciklopedijoje Encarta biudžetas apibūdinamas kaip išlaidų ir pajamų prognozė tam tikram laikotarpiui. Taip pat biudžetas gali būti suprantamas kaip: 1) resursų sutelkimo planas, kuriame nustatoma kiek resursų, ypač piniginių lėšų ir laiko, reikės skirti ar išleisti per tam tikrą laikotarpį; 2) pinigai tam tikram tikslui; 3) kiekis arba pasiūla. Čia biudžeto samprata nesiejama vien tik su valstybės finansais, tačiau teigiama, kad biudžetas gali būti verslo įmonės, organizacijos ar namų ūkio. Biudžetas yra planavimo dokumentas, kuris padeda nustatyti tikslus ir stebėti progresą šiems tikslams pasiekti.

Kiek konkretesnė ir Lietuvos viešųjų finansų sistemą apibūdinanti biudžeto sąvoka pateikiama Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme: tai valstybės biudžetas, savivaldybių biudžetai, taip pat pinigų fondai, į kuriuos teisės aktų nustatyta tvarka mokami (paskirstomi) šiame Įstatyme nurodyti mokesčiai.

Iš pateiktų apibrėžimų galima išskirti bendrus biudžeto požymius:

1. biudžetas yra planas / sąmata;
2. biudžetą sudaro pajamos ir išlaidos;
3. biudžetas sudaromas tam tikram laikotarpiui.

Kalbant apie Lietuvą, biudžeto pobūdžio sąmatų sudarymo pėdsakų čia randama XV a. pabaigoje. 1490 m. Lietuvoje buvo parengta sąmata (*skaičius*), kiek valstybėje surinkta ir suvartota medaus. XV - XVI a. buvo reikalaujama iš sričių valdytojų teritorinių sąmatų. Sistemingesnės ir išsamesnės sąmatos pradėtos sudarinėti XVII a. Speciali komisija sudarydavo valstybės pajamų ir išlaidų planą – iždo skaičiaus sumarijų. Po Pirmojo pasaulinio karo pirmasis valstybės biudžetas parengtas 1919 m., remiantis daugiausia prieškariniais Rusijos įstatymais. 1919 - 1940 metais Lietuvos Respublikos biudžeto sistemą sudarė savarankiški valstybės ir savivaldybių biudžetai (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2003, p. 256 - 257). Iš esmės tokia Lietuvos Respublikos biudžeto sandara išliko iki šių laikų, o valstybės ir savivaldybių biudžetai sudaro Lietuvos Respublikos nacionalinį biudžetą.

1.1.Savivaldybių biudžetų principai

Pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymą savivaldybės biudžetas – tai savivaldybės tarybos tvirtinamas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams.

Kiekviena savivaldybė turi savarankišką biudžetą, kuris atskirtas nuo valstybės ir kitų savivaldybių biudžetų. Savivaldybių biudžetuose sukaupiamos lėšos, reikalingos įstatymų priskirtoms funkcijoms ir savivaldybėms įstatymų perduotoms valstybės funkcijoms atlikti. Svarbi savivaldybių biudžetų ypatybė – savivaldybių biudžetai tvirtinami be deficito. (Aleknavičienė, 2005, p. 64)

Teorijoje išskiriama dešimt pagrindinių savivaldybių biudžetų sudarymo principų (žr. 1 pav.), kuriuose taip pat galima pastebėti pajamų formavimo aspektų.



1 pav. Savivaldybių biudžetų sudarymo principai[1]

Nuolatinio funkcijų atlikimo principas reikalauja, kad būtų garantuotas finansavimas savivaldybei priskiriamoms funkcijoms stabiliai atlikti. Kartu turėtų būti atsižvelgiama ir į bendrą ekonominę šalies padėtį, nors planuojant biudžetą ir apsunkinamas praktinis šios nuostatos įgyvendinimas (kiekvienais metais iš naujo reikia įvertinti ekonominę šalies situaciją: kainų stabilumą, ekonomikos augimą, gyventojų užimtumą, užsienio ekonominių ryšių subalansavimą). Šis principas ypač aktualus savivaldybėms prisiimant naujas funkcijas, kadangi iš anksto reikia įvertinti šių funkcijų finansavimą ne tik einamiesiems, bet ir keleriems paskesniems metams.

Taupumo ir ekonomiškumo principas. Šiuo atveju siekiama, kad, panaudojus finansines lėšas, būtų gautas maksimalus rezultatas (pasirenkama tokia alternatyva, kuri tikslingiausia savivaldybei, atsižvelgiant į išlaidų bei už jas gaunamų paslaugų – apimties, kokybės, patikimumo – santykį). Praktinė patirtis rodo, jog tokiu būdu sutaupoma daug piniginių išteklių, ypač tokiose veikos srityse kaip remonto darbų organizavimas, šiukšlių išvežimas, skalbimo ir valymo paslaugos, miesto želdinių ir pastatų priežiūra, pastatų valymas.

Biudžeto balanso principas. Atskirai kiekvieniems metams ir kelerių metų laikotarpiui tiek biudžeto projekto, tiek biudžeto įvykdymo ataskaitos turi būti subalansuoti.

Biudžeto teisingumas ir aiškumas. Tai nerašytas biudžeto principas, neįtrauktas į jokius įstatymus. Šis principas reikalauja, kad biudžeto sąmata (pajamos ir išlaidos) būtų tiksliai apskaičiuota remiantis savivaldybės turimais dokumentais. Aiškumas suprantamas, kai atskiruose biudžeto pajamų ir išlaidų punktuose pateikiami komentarai politikams, kontrolės institucijoms, piliečiams. Su šiuo principu susijęs ir realaus kasos darbo principas.

[1] Sudaryta autorės pagal Buškevičiūtę E. (2006)

Realus kasos darbas. Šis principas savivaldybių politikus ir valdybą įpareigoja įtraukti į biudžeto projektą tik realiai numatomas gauti pajamas ir realiai savivaldybių funkcijų įvykdymui teksiančias išlaidas (realus pinigų patekimas į kasą bei reali galimybė juos išmokėti).

Biudžeto pilnumo principas reikalauja, kad į biudžeto projektą būtų įtrauktos visos savivaldybės gaunamos pajamos ir visos jai tenkančios išlaidos. „Šešėliniai“ ar šalutiniai biudžetai yra neleistini.

Bruto įvertinimas. Principas reikalauja, kad pajamos ir išlaidos vienos nuo kitų turi būti atskirtos ir visos įtraukiamos į biudžeto projektą. Išimtys šiuo atveju leistinos tik kompensacinio pobūdžio įmokoms, joms analogiškiems apmokėjimams bei grąžintinoms dotacijoms.

Individualus įvertinimas. Principas reikalauja, kad savivaldybės gaunamos pajamos, taip pat ir išlaidos, biudžeto projekte būtų pateikiamos atskirais punktais bei identifikuotos pagal pajamų kilmę ir išlaidų paskirtį. Šis principas dar vadinamas „permatomos piniginės“ principu.

Bendras išlaidų padengimas. Visos biudžeto pajamos turi būti skiriamos savivaldybės biudžete numatytoms išlaidoms padengti. Šis principas nenumato tikslinio pajamų panaudojimo konkrečioms išlaidoms padengti, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Kreditai taip pat negali būti siejami su konkrečiomis išlaidomis.

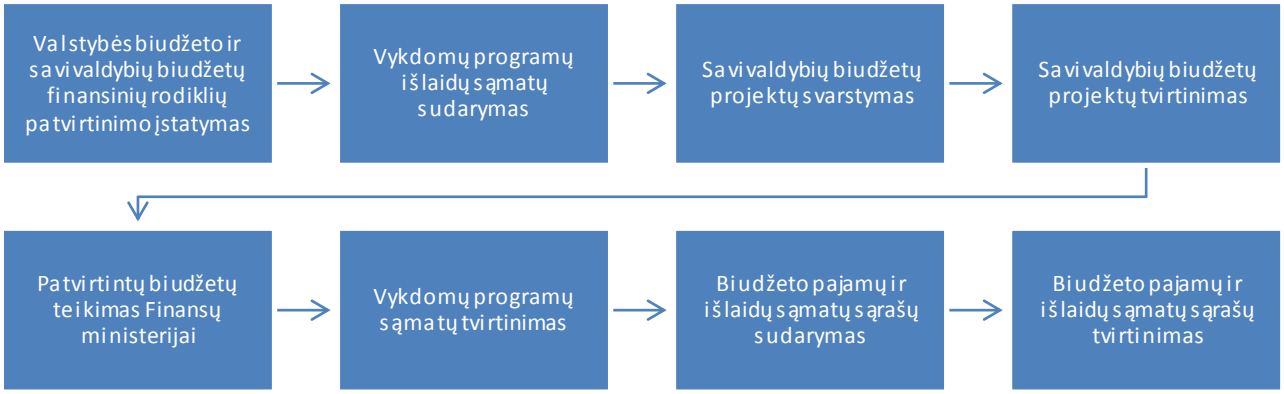
Viešumas. Tai vienas pagrindinių demokratijos principų. Principas reikalauja, sudaryti sąlygas valdančiosios daugumos ir opozicijos atstovams, ūkio subjektams, interesų grupėms, bendruomenės nariams sužinoti informaciją apie biudžeto projektą, pareikšti savo pastabas, protestus bei pasiūlymus, kurie būtų tarybos posėdyje įvertinti ir motyvuotai atmesti ar priimti. Be to, biudžeto projektas turi būti pateiktas svarstyti visuomenei per tam tikrą laikotarpį.

Pagal LR vietos savivaldos įstatymą savivaldybių biudžetas sudaromas ir tvirtinamas vieneriems metams. Savivaldybės biudžeto sudarymo pagrindas yra savivaldybės tarybos patvirtintos socialinės, ekonominės ir kitos programos, taip pat savivaldybių funkcijoms įgyvendinti reikalingų lėšų skaičiavimai. Tai reiškia, kad savivaldybių biudžetai, kaip ir valstybės biudžetas, yra sudaromi programiniu principu.

Kalbant apie savivaldybių biudžetų rengimo procesą, projektus rengia savivaldybių vykdomosios institucijos, remdamosi LR biudžeto sandaros įstatymu, kitais įstatymais, Seimo patvirtintais savivaldybių biudžetų finansiniais rodikliais, Vyriausybės patvirtintomis biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklėmis, valstybinės statistikos duomenimis, socialinėmis ir ekonominėmis programomis, taip pat savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojų programomis ir jų sąmatų projektais.

Savivaldybių vykdomosios institucijos parengtus biudžetų projektus teikia savivaldybių taryboms savivaldybių tarybų reglamento nustatyta tvarka. Savivaldybių tarybos svarsto biudžetų projektus atsižvelgdamos į savivaldybių vykdomųjų institucijų pranešimus, tarybos komitetų

pasiūlymus ir išvadas. Savivaldybių biudžetus tvirtina savivaldybių tarybos. Biudžetas tvirtinamas savivaldybės tarybos sprendimu (žr. 2 pav.). Savivaldybių tarybos biudžetus patvirtina per du mėnesius nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo.



2 pav. Savivaldybių biudžeto tvirtinimo procesas[2]

Dėmesys atkreiptinas į tai, kad savivaldybių biudžetų rengimas vykdomas po atitinkamų metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo priėmimo, t. y., kai priimamas valstybės biudžetas.

Jeigu savivaldybė nustatytu laiku nepatvirtina biudžeto, lėšos iš valstybės biudžeto atitinkamai savivaldybei iki biudžeto patvirtinimo laikinai nepervedamos.

1.2.Savivaldybių biudžetų pajamos

Savivaldybės vykdo įvairias įstatymų priskirtas funkcijas, taigi joms, kaip ir bet kuriam kitam ūkiniam subjektui, yra reikalingas veiklos finansavimas. Dar tarpukario Lietuvoje savivaldybės turėjo savo biudžetus, nors jų pajamų šaltinius nustatydavo centro valdžios institucijos. Savivaldybių pajamas sudarė palyginti nedidelė valstybinių mokesčių dalis ir kiti antraeiliai mokesčiai. Bendrosios pajamos aprėpė vadinamąsias paprastąsias ir nepaprastąsias pajamas. Nepaprastosios arba ekstraordinarios pajamos – tai pajamos, kurios netaisyklingai ir ne kasmet figūruodavo biudžete. Nepaprastąsias pajamas sudarė valstybės skiriamos pašalpos, paskolos, pajamos iš nekilnojamojo turto likvidavimo, biudžeto likučiai ir kiti palyginti menkesni finansiniai šaltiniai. Daugiausia paprastųjų pajamų savivaldybės gaudavo iš mokesčių, rinkliavų, savivaldybių nuosavybės įmonių ir kt. (Rimas, 2000, p. 22 - 23)

Yra išskiriami du savivaldos finansavimo modeliai:

- amerikietiškasis – didesnė pajamų, gautų iš nuosavų šaltinių, dalis;
- vokiškasis – didesnė dotacijų iš centrinio biudžeto dalis;

[2] Sudaryta autorės pagal Buškevičiūtę E. (2006)

Lietuvoje savivaldybių pajamų formavimas remiasi antruoju modeliu.

LR viešojo sektoriaus atskaitomybės įstatyme biudžeto pajamos apibrėžiamos kaip „teisės aktuose nustatytos piniginės įplaukos į atitinkamą biudžetą: valstybės, savivaldybių, Valstybinio socialinio draudimo fondo, Privalomojo sveikatos draudimo fondo, Privatizavimo fondo, Rezervinio (stabilizavimo) fondo, valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimo fondo, Garantinio fondo ar kito išteklių fondo“. Tačiau bendrai savivaldybių biudžetų pajamas galime suprasti kaip piniginius išteklius, kurie yra konkrečios savivaldybės nuosavybė ir įplaukia į savivaldybių biudžetus.

Savivaldybių pajamų formavimo teisinės prielaidos: Europos vietos savivaldos chartija, Lietuvos Respublikos Konstitucija, LR biudžeto sandaros įstatymas, LR vietos savivaldos įstatymas, LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas. Kiti svarbūs pajamų formavimui teisės aktai pateikti lentelėje (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Savivaldybių biudžetų pajamų formavimą reglamentuojantys svarbiausi LR teisės aktai

Eil. Nr.	Teisės aktai
1.	Lietuvos Respublikos Konstitucija
2.	LR biudžeto sandaros įstatymas
3.	LR vietos savivaldos įstatymas
4.	LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas
5.	LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo
6.	LR xxxx metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas
7.	LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymas
8.	LR nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas
9.	LR rinkliavų įstatymas
10.	LR paveldimo turto mokesčio įstatymas
11.	LR žemės mokesčio įstatymas
12.	LR mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas
13.	LR valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas

Europos vietos savivaldos chartijos 9 straipsnyje „Vietinės valdžios organų finansiniai ištekliai“ įtvirtinti savivaldybių finansavimo principai, kurie yra inkorporuoti ir Lietuvos teisės aktuose:

1) Šalies ekonomikos politika suteikia vietinės valdžios organams teisę turėti atitinkamus savo finansinius išteklius, kuriuos jie savo nuožiūra gali laisvai panaudoti suteiktų įgaliojimų ribose.
2) Savivaldos organų finansiniai ištekliai turi būti proporcingi konstitucijos ir įstatymų numatytiems įsipareigojimams.
3) Vietinės valdžios organai bent dalį finansinių išteklių gauna iš vietos mokesčių ir rinkliavos, kurių dydį nustato jie patys vadovaudamiesi statutu.
4) Finansiškai silpnesnių vietinių valdžios organų apsauga reikalauja, kad būtų įvestos finansinio sulyginimo procedūros ar lygiavertės priemonės, kurios pakoreguotų nelygų potencialių finansinių išteklių paskirstymą ir vietinės valdžios organams tenkančias finansinės atsakomybės pasekmes. Šios procedūros ar priemonės neturi mažinti vietinės valdžios organų veiklos savarankiškumo.
5) Kiek įmanoma, negrąžinamos paskolos vietinės valdžios organams neturi būti skiriamos atskirų projektų finansavimui. Negrąžinamų paskolų skyrimas neturi panaikinti pagrindinės vietinės valdžios organų teisės įgyvendinti politiką savo nuožiūra nustatytos jurisdikcijos ribose.
6) Vietinės valdžios organai pagal įstatymus gali dalyvauti šalies kapitalo rinkoje, kad galėtų skolintis lėšų kapitalo investicijoms.

Kiekviena iš 60 savivaldybių kiekvienais metais sudaro ir tvirtina savo biudžetą. Ši vietos savivaldybių teisė (bei pareiga) yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 121 straipsnio 1 dalyje: „Savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą“.

Kaip jau minėta, savivaldybių pajamos yra kaupiamos įstatymų priskirtoms funkcijoms ir savivaldybėms įstatymų perduotoms valstybės funkcijoms atlikti. Nebaigtinis savarankiškų savivaldybių funkcijų sąrašas yra numatytas LR vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnyje. Sistemiškai pavaizduotos svarbiausios funkcijos, kurių atlikimą užtikrina surinktos bei gautos pajamos (žr. 2 lent.).

Minėto įstatymo 7 straipsnyje taip pat pateikiamas ir valstybinių funkcijų sąrašas, kuris taip pat nėra baigtinis. Taigi biudžetas, kaip pagrindinis savivaldybės finansinės veiklos dokumentas, turi apimti visų savivaldybės vykdomų funkcijų finansavimą.

2 lentelė. Savivaldybių svarbiausios savarankiškos funkcijos

Švietimas:
• savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 m. mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas; • švietimo pagalbos teikimo mokiniui, mokytojui, šeimai, mokyklai, vaiko minimaliosios priežiūros priemonių vykdymo organizavimas ir koordinavimas; • bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, gyvenančių kaimo gyvenamosiose vietovėse, neatlygintino pavėžėjimo į mokyklas ir į namus organizavimas; • ikimokyklinio ugdymo, vaikų ir suaugusiųjų neformaliojo švietimo organizavimas, vaikų ir jaunimo užimtumo organizavimas.
Socialinės paslaugos:
• maitinimo paslaugų organizavimas švietimo įstaigose; • socialinių paslaugų planavimas ir teikimas, socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas; • sąlygų savivaldybės teritorijoje gyvenančių neįgaliųjų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas; • savivaldybės socialinio būsto fondo sudarymas ir jo remontas, socialinio būsto nuoma; • dalyvavimas sprendžiant gyventojų užimtumo, kvalifikacijos įgijimo ir perkvalifikavimo klausimus, viešųjų ir sezoninių darbų organizavimas; • keleivių vežimo vietiniais maršrutais organizavimas, lengvatinio keleivių vežimo kompensacijų skaičiavimas ir mokėjimas.
Sveikatos apsauga:
• pirminė asmens ir visuomenės sveikatos priežiūra; • savivaldybių sveikatos programų rengimas ir įgyvendinimas; parama savivaldybės gyventojų sveikatos priežiūrai; • kūno kultūros ir sporto plėtojimas, gyventojų poilsio organizavimas.
Teritorija, infrastruktūra:
• infrastruktūros, socialinės ir ekonominės raidos planavimas, strateginių plėtros ir veiklos planų rengimas, turizmo, būsto, smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros programų rengimas; • dalyvavimas rengiant ir įgyvendinant regionų plėtros programas; • savivaldybės saugomų teritorijų steigimas, apsauga ir tvarkymas; • kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių ir savivaldybės įsteigtų saugomų teritorijų tvarkymas ir apsauga, savivaldybės teritorijoje esančių želdynų, želdinių apsauga, tvarkymas ir kūrimas; • adresų suteikimas ir keitimas; • aplinkos kokybės gerinimas ir apsauga; • savivaldybių vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra, taisymas, tiesimas ir saugaus eismo organizavimas.
Kitos paslaugos:
• šilumos ir geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo organizavimas; • komunalinių atliekų tvarkymo sistemų diegimas, antrinių žaliavų surinkimo ir perdirbimo organizavimas, sąvartynų įrengimas ir eksploatavimas; • dalyvavimas, bendradarbiavimas užtikrinant viešąją tvarką, kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos programas; • savivaldybėms priskirtas triukšmo prevencijos ir triukšmo valstybinio valdymo įgyvendinimas; • švaros ir tvarkos viešose vietose užtikrinimas; • sąlygų verslo ir turizmo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas; • ritualinių paslaugų teikimo užtikrinimas ir kapinių priežiūros organizavimas; • savivaldybės biudžetinių įstaigų steigimas ir išlaikymas; • kitos paslaugos.

LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas nustato 3 savivaldybių biudžetų pajamų šaltinius: mokestinės pajamos, nemokestinės pajamos, valstybės biudžeto dotacijos. Tai yra fundamentinis savivaldybių pajamų šaltinių skirstymas.

Tačiau savivaldybių pajamas galima išskaidyti ir detaliau. Būtent taip pateiktas savivaldybių biudžetų pajamų sąrašas LR biudžeto sandaros įstatymo 22 straipsnyje, kur išskiriamos jau septynios pagrindinės pajamų grupės:

1) pajamos iš mokesčių, gaunamos į savivaldybių biudžetus pagal įstatymus ir kitus teisės aktus;
2) pajamos iš savivaldybių turto (išskyrus pajamas, gaunamas pagal Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą);
3) savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos;
4) pajamos, gautos už išnuomotą arba suteiktą naudotis valstybinę žemę, valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius ir Vyriausybės nustatyta tvarka paskirsčius lėšas už parduotus ne žemės ūkio paskirčiai valstybinės žemės sklypus;
5) valstybės biudžeto dotacijos ir kitos pervedamos lėšos;
6) negrąžintina finansinė parama (piniginės lėšos);
7) kitos įstatymų nustatytos pajamos.

Taip pat į savivaldybių biudžetų pajamas įskaitomos įmokos už ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimą.

Vis dėlto detaliausias ir baigtinis savivaldybių finansinių šaltinių sąrašas yra nurodytas LR vietos savivaldos įstatymo 50 straipsnyje:

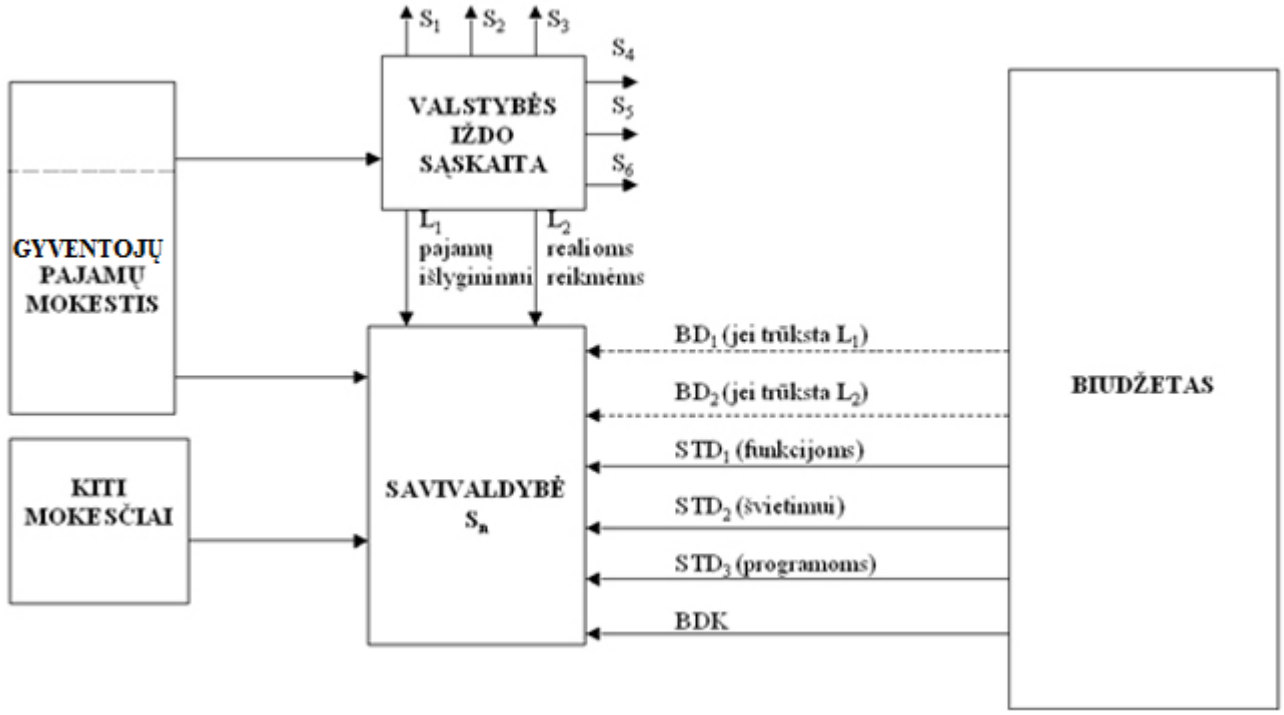
1) pagal įstatymus ir kitus teisės aktus iš mokesčių gaunamos savivaldybių biudžetų pajamos;
2) pajamos iš savivaldybių turto (nuosavybės);
3) įstatymų nustatyta tvarka gautos baudos;
4) įstatymų nustatytos vietinės rinkliavos;
5) savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas;
6) pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose;
7) pajamos, gautos už išnuomotą valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius, ir Vyriausybės nustatyta tvarka paskirsčius lėšas už parduotus ne žemės ūkio paskirčiai valstybinės žemės sklypus;
8) valstybės biudžeto dotacijos;
9) kitos įstatymų nustatytos pajamos;
10) negrąžintina finansinė parama (piniginės lėšos);
11) paskolos.

Taigi darytina išvada, kad savivaldybių pajamas pagal šaltinius galima skirstyti įvairiai. Skirtingi teisės aktai iš esmės vienodai skirsto pajamas (pajamų šaltinio principu), tačiau skirtingais lygiais.

Savivaldybių biudžetų lėšos gali būti naudojamos tik savivaldybių funkcijoms: savivaldybių tarybų patvirtintoms socialinėms ir ekonominėms bei kitoms programoms įgyvendinti, savivaldybių biudžetinėms įstaigoms išlaikyti ir viešųjų paslaugų teikimui organizuoti. Papildomos ir planą

viršijančios biudžeto pajamos, gautos vykdant biudžetą, taip pat sutaupytos lėšos lieka savivaldybėms. Lėšos valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skiriamos iš valstybės biudžeto arba valstybės piniginių fondų ir pervedamos savivaldybėms kaip specialioji dotacija (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p. 20).

Bendrai savivaldybių finansavimo iš mokesčių ir dotacijų, kuri sudaro pagrindinę visų savivaldybių gaunamų pajamų dalį, procesą galima pavaizduoti grafiniu modeliu (žr. 3 pav.).



Čia $S_1, S_2, S_3, \ldots S_n$ – iš valstybės iždo kiekvienai savivaldybei skiriamos lėšos ($L_1 + L_2$);

L_1 – iš valstybės iždo savivaldybei skiriamos lėšos gyventojų asmenų pajamų mokesčiui išlyginti;

L_2 – iš valstybės iždo savivaldybei skiriamos lėšos išlaidų struktūrų skirtumams išlyginti;

STD_1, STD_2, STD_3 – valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos savivaldybei valstybinėms funkcijoms vykdyti (STD_1), bendrojo lavinimo organizavimui (STD_2), programoms vykdyti (STD_3);

BDK – bendrosios dotacijos kompensacija.

3 pav. Savivaldybės S_n finansavimo iš mokesčių ir dotacijų modelis[3]

Pagal LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymą teritorinė valstybinė mokesčių inspekcija (t. y., vietos mokesčių administratorius) į savivaldybės biudžetą perveda savivaldybės biudžetui priskirtas mokestines pajamas bei gyventojų pajamų mokesčio dalį (procentais), iš apskaičiuotos gyventojų pajamų mokesčio sumos atskaitęs pajamas už išduotus verslo liudijimus ir atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu patvirtintas šio mokesčio į Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetą ir į valstybės biudžetą dalis (procentais), jeigu ji (jos) numatoma (numatomos). Likusi gyventojų pajamų mokesčio dalis pervedama į Valstybės iždo sąskaitą. Teritorinė valstybinė mokesčių inspekcija taip pat

[3] Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas.

perveda nemokestines pajamas, kurias savivaldybės biudžetui pagal įstatymus sumoka fiziniai ir juridiniai asmenys (pateiktame modelyje tokia pajamų rūšis neįtraukta). Iš valstybės biudžeto savivaldybės gauna bendrąją ir specialiąją tikslinę dotacijas bei bendrosios dotacijos kompensaciją, kurios bus plačiau aptartos vėliau šiame darbe. Iždo sąskaitoje kaupiamos lėšos (L) taip pat bus aptartos šiame darbe vėliau.

Kitame skyrelyje bus išsamiau aptartos atskiros savivaldybių pajamų, nustatytų LR biudžeto sandaros įstatyme, rūšys.

1.3.Savivaldybių biudžetų pajamų atskirų straipsnių aptarimas

Pajamos iš mokesčių

Lietuvos Respublikos įstatymais bei kitais teisiniais aktais tam tikra dalis mokestinių pajamų yra priskirta savivaldybėms, kuriuos galima traktuoti kaip vietinius (išskyrus gyventojų pajamų mokestį), tačiau savivaldybių teises lemti jų dydžius nėra didelės (Davulis, 2006). Lietuvos Respublikos įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyti tokie mokesčiai bei mokėjimai į savivaldybių biudžetus:

- mokestis už valstybinius gamtos išteklius;
- mokestis už aplinkos teršimą;
- gyventojų pajamų mokestis (iki 2003m. sausio 1 d. – fizinių asmenų pajamų mokestis);
- nekilnojamojo turto mokestis;
- paveldimo turto mokestis;
- žemės mokestis;
- rinkliavos.

Savivaldybių biudžetų mokestinės pajamos gaunamos į savivaldybių biudžetus pagal mokesčių įstatymus. Konkrečių mokesčių įstatymuose yra nustatyta, ar jie yra įskaitomi į savivaldybių, ar valstybės biudžetus. Šias mokesčių įstatymai yra: LR mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas, LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, LR gyventojų pajamų mokestis, LR nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas, LR paveldimo turto mokesčio įstatymas, LR žemės mokesčio įstatymas, LR rinkliavų įstatymas.

3 lentelė. Nekilnojamojo turto, paveldimo turto, žemės mokesčių bei mokesčio už valstybinius gamtos išteklius ir už aplinkos teršimą pagrindinės charakteristikos

	NT mokestis	Paveldimo turto mokestis	Žemės mokestis	Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	Mokestis už aplinkos teršimą
Objektas	Nekilnojamasis turtas	Paveldimas turtas: kilnojamas ir nekilnojamas	Privati žemė	Išgaunami valstybiniai gamtos ištekliai (naudingosios iškasenos, vanduo ir statybinis gruntas, medžiojamieji gyvūnai)	Išmetami į aplinką teršalai, įstatyme nurodyti gaminiai, pripildyta pakuotė
Subjektai	Fiziniai ir juridiniai asmenys	Lietuvos nuolatiniai ir nenuolatiniai gyventojai	Privačios žemės savininkai	Fiziniai ir juridiniai asmenys, išgaunantys išteklius ar turintys leidimus medžioti	Aplinką teršiantys fiziniai ir juridiniai asmenys, gaminių pakuotėse gamintojai ir importuotojai
Mokesčio bazė	Nekilnojamojo turto vidutinė rinkos vertė	Paveldimo turto apmokestinamoji vertė, apskaičiuota LR Vyriausybės nustatyta tvarka	Žemės kaina	Išgaunamų išteklių kubiniai metrai/kilogramai, medžioklės plotai	Išmetamų į aplinką teršalų kiekis, pakuotės svoris
Tarifas	0,3 - 1 %	jei paveldimo turto apmokestinamoji vertė ≤ 0,5 mln. Lt – 5 %; jeigu vertė > 0,5 mln. Lt – 10 %.	1,5 %	0,00003 – 69,8 Lt	Nustatomas pagal teršalų kenksmingumą aplinkai

Nors apžvelgti mokesčiai (žr. 3 lent.) priskiriami savivaldybių biudžetams[4], pačios savivaldybės neturi didelių teisių keisti ir labiau pritaikyti vietos savivaldos situacijai šių mokesčių. Daugiausia, ką gali savivaldybė, – pasirinkti mokesčio tarifą įstatymo nustatytuose intervaluose arba visai atleisti nuo mokesčio savo biudžeto sąskaita.

Atskirą dėmesį dera kreipti **gyventojų pajamų mokesčio** (toliau – GPM) skyrimui savivaldybių biudžetams. Pagal šiuo metu galiojantį LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo reglamentavimą gyventojų pajamos apmokestinamos pagrindiniu 20 proc., 15 proc. tarifas taikomas pajamoms iš paskirstytojo pelno, 5 proc. tarifas taikomas individualios veiklos pajamoms, išskyrus pajamas iš laisvųjų profesijų veiklos ir pajamas iš vertybinių popierių įskaitant pajamas iš išvestinių finansinių priemonių (žr. 4 lent.). Taip pat yra fiksuotas GPM dydis, kuris mokamas įsigyjant verslo liudijimą. Šis dydis nustatomas savivaldybių tarybų sprendimu, tačiau negali būti mažesnis už pajamų mokestį,

[4] Reikėtų atkreipti dėmesį į aplinkybę, kad kai kurie mokesčiai nėra įskaitomi į savivaldybių biudžetus visa apimtimi. Pavyzdžiui, į savivaldybių biudžetus yra įskaitoma tik 70 procentų mokesčio už aplinkos teršimą.

apskaičiuojamą dvylikos minimaliųjų mėnesinių algų, galiojančių mokestinio laikotarpio, einančio prieš mokestinį laikotarpį, kuriam įsigyjamas verslo liudijimas, spalio 1 dieną, sumai pritaikius pagrindinį tuo laikotarpiu galiojantį pajamų mokesčio tarifą (šiuo metu 15 proc.).

4 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio pagrindinės charakteristikos

Objektas	Gyventojo pajamos
Subjektas	Pajamų gavęs ir (arba) pajamų uždirbęs gyventojas
Mokesčio bazė	Apmokestinamosios pajamos = pajamos – neapmokestinamosios pajamos – pajamos, apmokestintos įsigijus verslo liudijimą – leidžiami atskaitymai, susiję su individualios veiklos pajamų gavimu arba uždirbimu – per mokestinį laikotarpį parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn ne individualios veiklos turto ir individualios veiklos turtui priskirto nekilnojamojo pagal prigimtį daikto įsigijimo kaina ir su to turto ar daikto pardavimu ar kitokiu perleidimu nuosavybėn susijusios išlaidos – NPD[5] ir PNPD[6] – nuolatinio Lietuvos gyventojo patirtos išlaidos
Tarifas	20 proc., 15 proc. ir 5 proc.

Kaip ir minėta, dėmesį reikia atkreipti į GPM paskirstymo biudžetams tvarką, kadangi pastaroji per pastarąjį dešimtmetį iš esmės pakito: pagal galiojusį LR fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinąjį įstatymą (iki 2003 m.) pajamų mokestis būdavo įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje pajamos uždirbamos arba gaunamos (t. y. pagal darbdavio veiklos ar registracijos vietą), biudžetą. Tačiau priėmus LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymą (nuo 2003 m.), sumokėtas nuolatinių gyventojų pajamų mokestis įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje jis turi nuolatinę gyvenamąją vietą, biudžetą (žr. 4 pav.).

Iki 2003 m. gruodžio 31 d.	**Nuo 2004 m. sausio 1 d.**
• nuolatinio Lietuvos gyventojo GPM įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje jis turi nuolatinę gyvenamąją vietą, biudžetą; • mokestį išskaičiuojančio asmens GPM įskaitomi į tos savivaldybės, kurios teritorijoje yra (privalo būti) įregistruotas arba gyvena mokestį išskaičiuojantis asmuo, biudžetą; • jeigu Lietuvos vienetas turi padalinių kitų savivaldybių teritorijose, tai iš šiuose padaliniuose dirbančių nuolatinių Lietuvos gyventojų GPM pervedamas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje yra minėti padaliniai, biudžetą.	• nuolatinio Lietuvos gyventojo GPM įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje jis turi nuolatinę gyvenamąją vietą, biudžetą; • mokestį išskaičiuojančio asmens GPM įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje nuolatinis Lietuvos gyventojas turi nuolatinę gyvenamąją vietą, biudžetą; • jeigu neįmanoma nustatyti, į kurį biudžetą įskaityti mokestį išskaičiuojančio asmens GPM, mokestis įskaitomas į savivaldybės, kurios teritorijoje yra (privalo būti) įregistruotas arba turi gyvenamąją vietą mokestį išskaičiuojantis asmuo, biudžetą.

4 pav. GPM įskaitymo į savivaldybių biudžetus skyrimo atvejai[7]

[5] Neapmokestinamasis pajamų dydis.
[6] Papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis.
[7] Sudaryta autorės pagal LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymą.

Kaip pagrindinis kriterijus sprendžiant dėl gyventojų pajamų mokesčio įskaitymo gyvenamoji vieta pasirinkta įvertinus įvairias praktines situacijas bei galimas administracines sąnaudas, kurios galėtų susidaryti pasirenkant kitus gyventojų pajamų mokesčio įskaitymo kriterijus, pavyzdžiui, veiklos vykdymo vieta, mokestį išskaičiuojančio asmens gyvenamoji ar registracijos vieta.[8]

Tokia teisės aktuose nustatyta gyventojų pajamų mokesčio paskyrimo tvarka turi reikšmingos įtakos savivaldybių finansams: kadangi GPM įskaitomas į savivaldybės, kurioje nuolatinis Lietuvos gyventojas deklaruoja savo gyvenamąją vietą, didžiosios Lietuvos savivaldybės, kuriose gyvena ir dirba iš mažesnių savivaldybių atvykę gyventojai, praranda savo GPM dalį. Dėl tokios esamos situacijos kai kurios savivaldos pradėjo ieškoti būdų padėti bei paskatinti faktiškai gyvenančius miestiečius deklaruoti savo gyvenamąją vietą būtent toje savivaldybėje. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto taryba priėmė sprendimą skirti gyvenamąją vietą, kurios adresu gyventojai gali deklaruoti savo gyvenamąją vietą. Taip siekiama palengvinti registraciją tų asmenų, kurie faktiškai gyvena ir dirba Vilniuje, tačiau susiduria su biurokratinėmis problemomis išsiregistruojant iš savo buvusios gyvenamosios vietos bei neturi galimybių deklaruoti savo gyvenamosios vietos Vilniuje. Savivaldybės duomenimis, Vilnius kitoms savivaldybėms kasmet perveda apie 200 mln. litų, iš kitų savivaldybių gauna tik apie 17 mln. litų gyventojų pajamų mokesčio.[9]

Nenuolatinio Lietuvos gyventojo sumokėtas pajamų mokestis, taip pat mokestį išskaičiuojančio asmens nuo nenuolatiniam Lietuvos gyventojui išmokamų išmokų išskaičiuotas ir sumokėtas pajamų mokestis, tenkantys savivaldybių biudžetams, įskaitomi tokia tvarka:

1. nenuolatinio Lietuvos gyventojo sumokėtas pajamų mokestis įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje jis gyvena, biudžetą, jeigu gyvenamosios vietos Lietuvoje nėra, – į tos savivaldybės, kurios teritorijoje yra veiklos vykdymo vieta, biudžetą;
2. mokestį išskaičiuojančio asmens nuo nenuolatiniam Lietuvos gyventojui išmokamų išmokų išskaičiuotas ir sumokėtas pajamų mokestis įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje jis gyvena, biudžetą, jeigu gyvenamosios vietos ar veiklos vykdymo vietos nėra, – į tos savivaldybės, kurios teritorijoje yra (privalo būti) įregistruotas arba gyvena mokestį išskaičiuojantis asmuo, biudžetą.

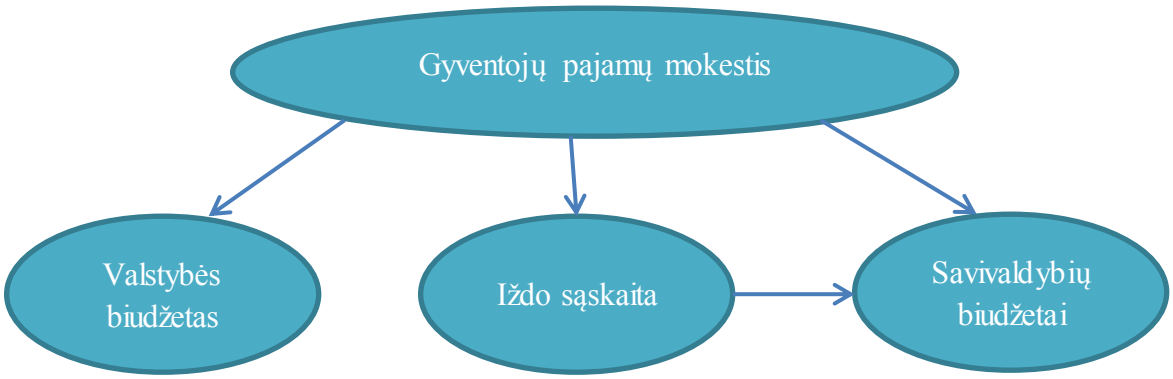
Fiksuoto dydžio pajamų mokestis už pajamas, gautas iš veiklos, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą, įskaitomas į tos savivaldybės, kurios teritorijoje yra išduotas verslo liudijimas, biudžetą.

Kalbant apie gyventojų pajamų mokestį, taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad savivaldybės gauna ne visą pajamų mokesčio dalį į savo biudžetus (žr. 5 pav.).

---

[8] LR Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 35 ir 38 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“, Nr. XIP-2734.

[9] Vilniaus miesto savivaldybė. http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/101/?itemID=95228, [žiūrėta 2011 11 24].



5 pav. Gyventojų pajamų mokesčio paskirstymo į biudžetus schema[10]

LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 3 straipsnyje numatyta, kad vietos mokesčių administratorius į savivaldybės biudžetą perveda nurodytą GPM dalį procentais (žr. 1 priedą), iš apskaičiuotos GPM sumos atskaitęs pajamas už išduotus verslo liudijimus ir atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu patvirtintas šio mokesčio į Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetą ir į valstybės biudžetą dalis (procentais). Likusi gyventojų pajamų mokesčio dalis pervedama į Valstybės iždo sąskaitą, iš kurios savivaldybėms dar pervedama GPM dalis, tenkanti visų savivaldybių biudžetams nuo pajamų į nacionalinį biudžetą. Iš Valstybės iždo sąskaitos pervedamos lėšos yra skiriamos savivaldybių gyventojų pajamų mokesčiui ir išlaidų struktūrų skirtumams, kuriuos lemia nuo savivaldybių veiklos nepriklausantys objektyvūs veiksniai, išlyginti (LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 6 straipsnis). Iš šių lėšų remiamos tos savivaldybės, kurių faktinės praėjusio mėnesio pajamos iš GPM vienam savivaldybės gyventojui yra mažesnės už faktines praėjusio mėnesio visų savivaldybių vidutines pajamas iš GPM vienam gyventojui. Savivaldybėms skiriama GPM dalis yra numatoma atitinkamų metų LR valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme.

Tiek gyventojų pajamų, tiek turto mokesčiai, leidus juos reguliuoti ir administruoti pačioms savivaldybėms, suteikia joms papildomų galimybių lanksčiai formuoti savo biudžetus, atsižvelgiant į bendruomenės išlaidų poreikį (Lazdynas, 2005, 131 p.). Tačiau gyventojų pajamų mokesčio įteisinimas kaip vietinio gali turėti ir neigiamų padarinių: skatinti nepageidaujamą gyventojų migraciją savivaldybėse, apsunkinti horizontalaus fiskalinio derinimo procesus, komplikuoti mokesčių administravimo procesą, sukelti „mokesčių karus“ ir pan. (Arimavičiūtė, et al., 2006, 158 p.).

Didesnę laisvę sprendžiant apmokestinimo klausimus, savivaldybės turi skiriant **vietines rinkliavas**[11]. Šiuo atveju pati savivaldybės taryba savo sprendimu nustato vietinę rinkliavą, tvirtina

[10] Sudaryta autorės pagal LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymą.

[11] Vietinė rinkliava – savivaldybės tarybos sprendimu nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje.

vietinės rinkliavos nuostatus, nustato lengvatas vietinių rinkliavų mokėtojams bei vietinės rinkliavos grąžinimo atvejus.

LR rinkliavų įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad savivaldybės taryba turi teisę savivaldybės teritorijoje nustatyti vietines rinkliavas už:

1) leidimo atlikti kasinėjimo darbus savivaldybės viešojo naudojimo teritorijoje, atitverti ją ar jos dalį arba apriboti eismą joje išdavimą;
2) leidimo prekiauti ar teikti paslaugas savivaldybės tarybos nustatytose viešosiose vietose išdavimą;
3) leidimo įrengti išorinę reklamą savivaldybės teritorijoje išdavimą;
4) leidimo organizuoti komercinius renginius savivaldybei priklausančiose ar valdytojo teise valdomose viešojo naudojimo teritorijose išdavimą;
5) leidimo įvažiuoti mechaninėmis transporto priemonėmis į valstybės saugomas teritorijas, savivaldybių įsteigtus saugomus draustinius, jų paskelbtų kraštovaizdžio objektų teritorijas ir nustatytas vietinės reikšmės apsaugines zonas išdavimą;
6) naudojimąsi savivaldybių tarybos nustatytomis vietomis automobiliams statyti;
7) gyvūnų (šunų, kačių) registravimą ir laikymą daugiabučiuose namuose;
8) komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą;
9) leidimo įrengti laikinus kilnojamus įrenginius savivaldybės teritorijoje išdavimą;
10) leidimo pardavinėti civilines pirotechnikos priemones išdavimą;
11) naudojimąsi gyvenamųjų vietovių, turinčių kurorto ar kurortinės teritorijos statusą, viešąja infrastruktūra.

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 121 straipsnį savivaldybių tarybos turi teisę įstatymo numatytose ribose ir tvarka nustatyti vietines rinkliavas, savo biudžeto sąskaita savivaldybių tarybos gali numatyti mokesčių bei rinkliavų lengvatas.

Valstybės biudžeto dotacijos

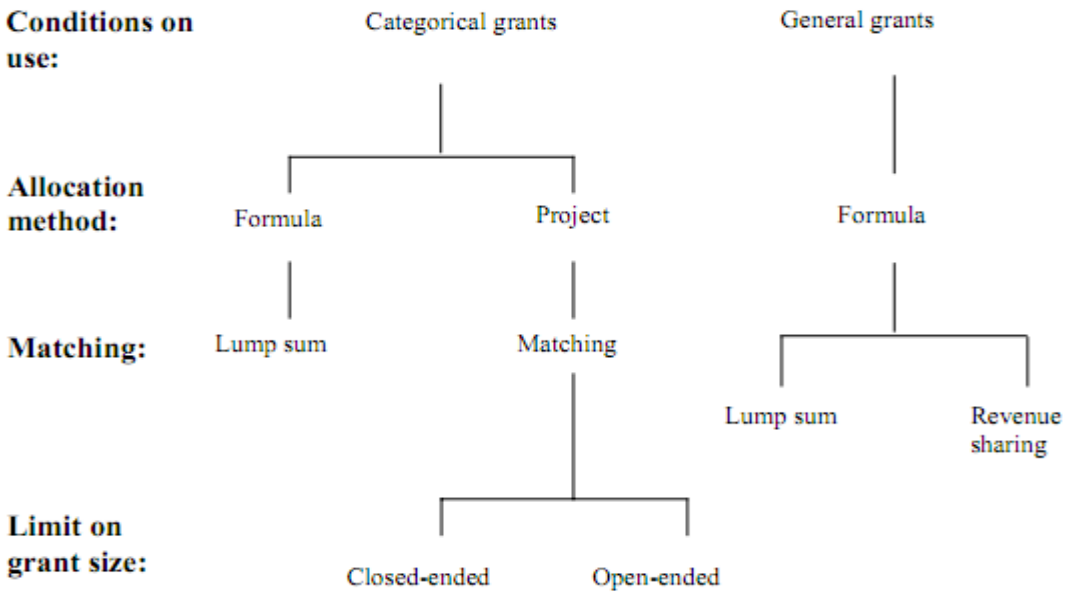
Daugelyje šalių įvairūs regionai smarkiai skiriasi pajamomis ir turtingumu. Neturtingieji regionai paprastai turi nedidelę apmokestinamąją bazę, o išlaidų jiems reikia santykinai daug. Centrinei vyriausybei tenka kažką daryti tiems nepageidaujamiems fiskaliniams skirtumams suvienodinti. Vienas įprasčiausių metodų, kaip spręsti tokius skirtumus, – išlyginamųjų transferų sistema.

Dotacija – tai valstybės parama balansui išlaikyti, priemoka. Pasak Moisio A. (2002, p. 12), pagrindinės priežastys, kodėl valstybė skiria dotacijas savivaldybėms, – viešųjų gėrybių naudos pasklidimas iš vienos savivaldos į kitą, vertingų prekių tiekimas ir pajamų paskirstymas tarp vietos savivaldų.

Gėrybės paplitimas atsiranda tada, kai tam tikros viešosios gėrybes įtakos sritis didesnė už gaminančios savivaldybės. Pavyzdžiui, švietimo, kultūros ir sporto paslaugų nauda gali lengvai nutekėti kitų savivaldybių gyventojams. Šis šalutinis poveikis gali sukelti viešųjų gėrybių kokybės sumažėjimą. Tai atsitinka, jei visos savivaldybės pasirenka tokį viešųjų gėrybių lygį, kuris yra lokaliai optimalus (ribinė nauda = ribinė kaina), ir išorinė nauda yra ignoruojama. Jei taip nutinka, gali būti naudojamas dotacijų derinimas mažinant vieneto kainą už gėrį nuo q iki $q(1-m)$. Pasirenkant tinkamą atitikimo lygį m, valstybė gali įgyti savivaldybių sukurtas viešąsias gėrybės.

Pagal vertingų prekių teoriją valstybė gali klasifikuoti prekes į vertingas ir nevertingas. Valstybė nori suteikti paramą vertingų prekių gamybai ir vartojimui ir padaryti priešingai nevertingoms prekėms. Tipiškas vertingų prekių pavyzdys būtų įvairios kultūros ir švietimo paslaugos – opera, specialiosios mokyklos ir t. t. Jeigu valstybė nori paskatinti savivaldybes teikti šias paslaugas, tada specialiosios dotacijos yra tinkamiausia priemonė.

Pajamų pasidalijimo dotacijos suteikia papildomų resursų savivaldybėms, kurių vienam gyventojui tenka maža mokesčių bazė. Lėšos, panaudojamos šiems tikslams, gali būti surinktos per valstybinius mokesčius ir/ar mokesčius, mokamus turtingesnėms savivaldybėms. Sistema taip pat gali turėti nulinį mokesčių sumos bazės išlyginimą tarp savivaldybių (Moisio A., 2002, p. 12). Aptartos dotacijų rūšys bei jų skyrimo tvarkos modelis pateiktas grafiškai (žr. 6 pav.).



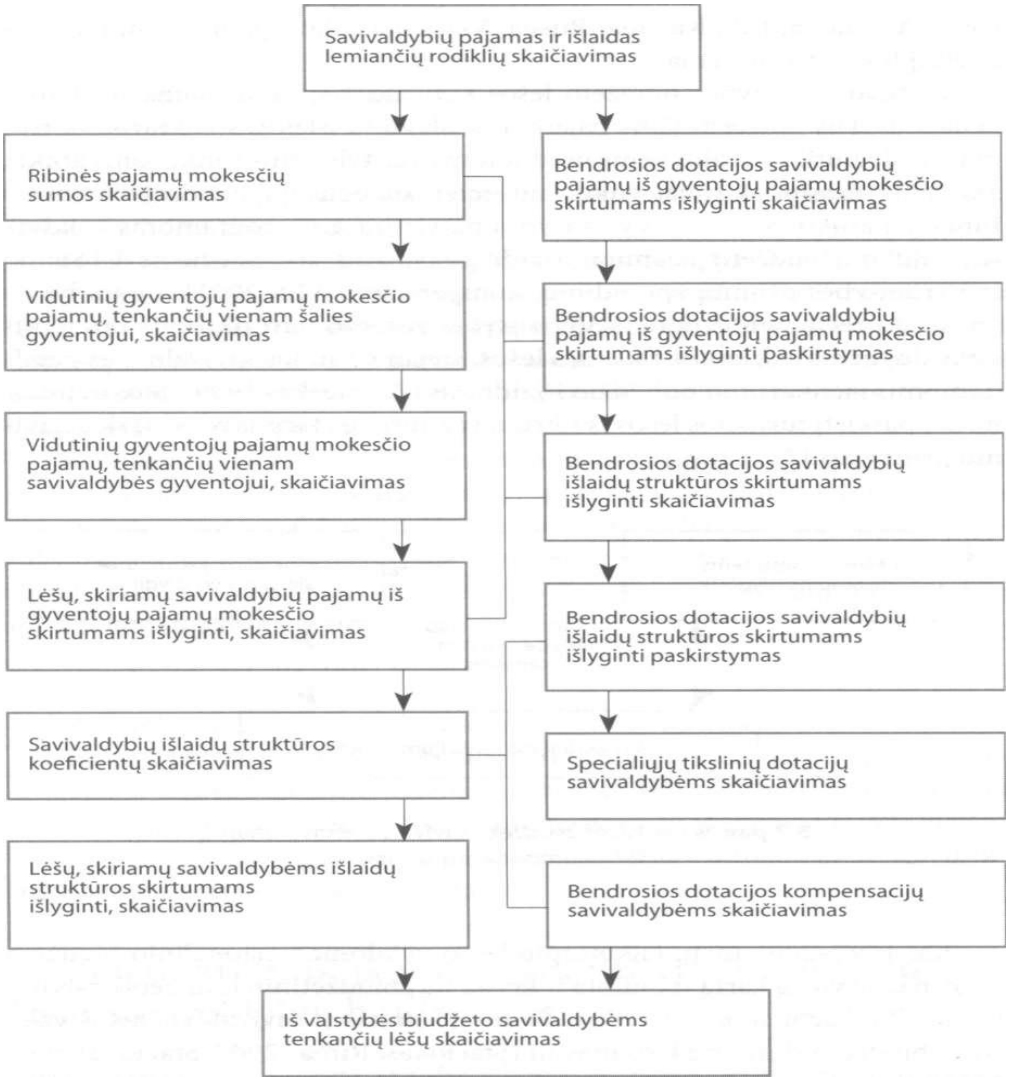
6 pav. Valstybės dotacijų rūšys[12]

Daugelyje šalių centrinė vyriausybė suteikia dotacijas vietinės valdžios organams fiskalinių transferų arba įplaukų dalijimosi forma. Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Vokietijoje) transferai vyksta iš regionų, kurie turi didesnius nei vidutinius fiskalinius pajėgumus, regionams su mažesniais už vidutinius fiskaliniais pajėgumais (Stankaitienė, et al.).

[12] Šaltinis: Moisio A. Essays on Finnish Municipal Finance and Intergovernmental Grants. 2002, p. 12.

Lietuvoje savivaldybės taip pat gauna valstybės biudžeto dotacijas. 1997 - 2001 metų laikotarpiu buvo vykdoma nacionalinio biudžeto reforma, ne vieną kartą tobulinta ir keista tarpbiudžetinio lėšų perskirstymo tvarka. Šiuo metu Lietuvoje valstybės biudžeto lėšos savivaldybių biudžetams skiriamos keliais tikslais: mokestinėms pajamoms išlyginti, išlaidų struktūros skirtumams išlyginti, savivaldybėms perduotoms valstybinėms funkcijoms atlikti, savivaldybėms priskirtajai vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo funkcijai atlikti, Seimo ir Vyriausybės patvirtintoms programoms vykdyti, savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų pokyčiams, atsiradusiems dėl Seimo ir Vyriausybės priimtų sprendimų, kompensuoti (Butkevičius, Bivainis, 2009). Jų apskaičiavimo, tvirtinimo ir pervedimo tvarką nustato LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas.

Minėtame įstatyme yra išskiriamos trys dotacijų rūšys: specialioji tikslinė, bendroji ir bendrosios dotacijos kompensacija. Dotacijų dydžiai savivaldybėms tvirtinami atitinkamų biudžetinių metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu. Bendras valstybės skiriamų lėšų savivaldybėms paskirstymo procesas pavaizduotas grafiškai (žr. 7 pav.).



7 pav. Tarpbiudžetinio lėšų paskirstymo Lietuvoje schema[13]

[13] Šaltinis: Butkevičius, Bivainis, 2009, p. 124.

Valstybės biudžeto bendrosios dotacijos kompensacijos (toliau – BDK) savivaldybių biudžetams skiriamos dėl Seimo ar Vyriausybės priimtų sprendimų atsirandantiems savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų pokyčiams kompensuoti. Tai reiškia, kad jeigu Seimas ar Vyriausybė biudžetiniais metais priima ar ateinančiais biudžetiniais metais numato priimti sprendimus, dėl kurių keičiasi savivaldybių biudžetų pajamos ir išlaidos, pajamų ir išlaidų pokyčiai, išskyrus pokyčius, kuriais savivaldybių biudžetai sumažėja dėl žemės nuomos mokesčio už valstybinę žemę laisvosios ekonominės zonos teritorijoje, panaudoto šioje teritorijoje esančiai žemei išpirkti iš žemės savininkų, kompensuojami. Todėl biudžetiniais metais turi būti skiriama reikiamo dydžio valstybės biudžeto BDK, susijusi su savivaldybių pajamų ir išlaidų pasikeitimu.

Bendroji dotacija skiriama ne konkrečioms išlaidoms finansuoti ir gali būti panaudota bet kuriam tikslui be apribojimų, o specialioji tikslinė dotacija skirta konkrečiam tikslui, kurį nustato tas, kas duoda pinigus (žr. 8 pav.).

Bendroji dotacija (BD)	**Specialioji tikslinė dotacija**
• savivaldybių gyventojų pajamų mokesčiui išlyginti (BD_1); • savivaldybių išlaidų struktūrų skirtumams, kuriuos lemia nuo savivaldybių veiklos nepriklausantys objektyvūs veiksniai, išlyginti (BD_2).	• valstybinėms (valstybės perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti – pagal nustatytą šioms funkcijoms atlikti lėšų apskaičiavimo metodiką; • mokinio krepšeliui finansuoti; • Seimo, Vyriausybės patvirtintoms programoms ar priimtiems sprendimams vykdyti.

8 pav. Bendrosios ir specialiosios tikslinės dotacijų skyrimo atvejai[14]

Pastebėtina, kad bendroji dotacija savivaldybėms skiriama tik tada, jei prognozuojama, kad Valstybės iždo sąskaitoje trūks pervestų lėšų, skirtų pajamų ir išlaidų struktūrų skirtumams išlyginti.

Bendrai specialiosios tikslinės dotacijos yra naudojamos siekiant paskatinti vietinės valdžios organus gerinti tam tikras vyriausybės teikiamas paslaugas. Yra išskiriamos trys pagrindinės šių dotacijų rūšys su tam tikromis nurodytomis sąlygomis:

- derinamosios atviros dotacijos: transferai, kurie yra derinami su vietinės valdžios organų išlaidomis tam tikroms programoms;
- derinamosios tam tikro nustatyto dydžio dotacijos: transferas vietinės valdžios organui, kurį centrinė vyriausybė derina ir nustato didžiausią sumą, kurią centrinė vyriausybė suteiks;

[14] Sudaryta autorės pagal LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymą.

- nederinamosios dotacijos: dotacija, kurią centrinė vyriausybė suteikia vietinei valdžiai, nurodydama, kad ji turi būti išleista tam tikrai programai (Stankaitienė, et al.).

Pastaraisiais metais daugelis vyriausybių nustatė įplaukų išlyginimo formules, kad tarpvyriausybiniai transferai (dotacijos) būtų vykdomi remiantis reguliaresniu ir objektyvesniu pagrindu. Yra keturios skirtingos fiskalinio išlyginimo siekiančių transferų formulių kategorijos:

- Formulė *pajėgumai/poreikiai*: sudarant šias formules atsižvelgiama į regiono fiskalinį pajėgumą ir fiskalinius poreikius. Transferas nustatomas iš fiskalinio pajėgumo atėmus fiskalinius poreikius ir kitus tikslinius transferus. Tokios formulės taikomos Australijoje, Vokietijoje, Japonijoje, Korėjoje ir Jungtinėje Karalystėje. Transferai didinami ar mažinami pagal tai, koks numatomas vietinės valdžios fiskalinių įplaukų ir fiskalinių išlaidų skirtumas, ir kiek yra bendrų išteklių įplaukų išlyginimui.
- Tik fiskalinis pajėgumas: Kai kuriomis formulėmis siekiama išlyginti tik fiskalinius pajėgumus. Tokiu pavyzdžiu gali būti transferų sistema, kuri remiasi skirtumu tarp vidutinės nacionalinės mokesčių bazės, tenkančios vienam gyventojui, ir regiono vidutinės mokesčio bazė, tenkančios vienam gyventojui. Tokias formules taiko Kanada ir Vokietija. Šių formulių taikymo trūkumas yra tai, kad fiskaliniai poreikiai ir viešųjų paslaugų sąnaudos įvairiuose regionuose gali būti labai skirtingos.
- Transferai, paremti poreikiais: Taikant kai kurias formules išlyginamieji transferai paskirstomi pagal „poreikių“ rodiklius. Fiskaliniams poreikiams nustatyti galima naudoti įvairius rodiklius (pavyzdžiui, gyvenimo standartus, plotą, gyventojų tankumą, naudojimąsi socialinėmis paslaugomis ir kitus plėtros rodiklius). Norint užtikrinti, kad parinkti rodikliai tikrai teisingai atspindi poreikius, reikia konsultuotis su vietinės valdžios pareigūnais.
- Dalijimas vienam gyventojui: taikant tam tikras formules išlyginamieji transferai skirstomi vienam gyventojui po lygiai. Tokios išlyginamųjų transferų sistemos pavyzdžiu gali būti Vokietijos PVM dalijimas: kiekvienas žemesnis už centrinę vyriausybę valdžios lygmuo gauna tokią nacionalinės mokesčių bazės dalį, kuri priklauso nuo gyventojų skaičiaus atitinkamai jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje (Stankaitienė, et al.).

Lietuvoje savivaldybėms skiriamoms lėšoms taikomos formulės pagal „poreikių“ rodiklius. Šios formulės yra reglamentuotos LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatyme.

Patvirtintas valstybės biudžeto dotacijų sumas, išskyrus specialią tikslinę dotaciją, valstybės investicijų programoje numatytiems projektams ir mokinio krepšeliui finansuoti, Finansų ministerija perveda kas ketvirtį lygiomis dalimis, jei atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nenustatyta kitaip. Speciali tikslinė dotacija valstybės investicijų programoje numatytiems projektams finansuoti pervedama atsižvelgiant į faktiškai atliktus

darbus, nurodytus Finansų ministerijai savivaldybių teikiamose paraiškose, o speciali tikslinė dotacija mokinio krepšeliui finansuoti pervedama atsižvelgiant į lėšų poreikį švietimo įstaigų darbuotojams.

Taikant LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatyme nustatytą metodiką, yra naudojami dalies pajamų perskirstymo ir išlyginimo tarp savivaldybių mechanizmai. Savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiantys rodikliai yra išlyginimo koeficientas h, nuo kurio priklauso kiekvienos savivaldybės gaunamų lėšų gyventojų pajamų mokesčiui išlyginti dalis. Kiekvienos savivaldybės biudžetui skiriama GPM dalis (procentais), taip pat demografiniai, socialiniai ir kiti rodikliai bei jų koeficientai, nurodantys šių rodiklių įtaką savivaldybių išlaidų struktūrų skirtumų pasikeitimui yra nustatyti įstatymu.

Savivaldybės gyventojų skaičius, demografinių, socialinių ir kitų rodiklių duomenys, kuriais vadovaujantis išlyginami ateinančių biudžetinių metų savivaldybių gyventojų pajamų mokestis ir išlaidų struktūrų skirtumai, imami tokie, kokie buvo paskelbti praėjusių biudžetinių metų oficialių statistinių leidinių duomenų bazėse (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p. 21).

Savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos

Pagal LR biudžeto sandaros įstatymą biudžetinių įstaigų pajamos – biudžetinių įstaigų, atliekančių funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose, gaunamos lėšos (išskyrus valstybės rinkliavą ir žyminį mokestį) ir pajamos už trumpalaikio ir ilgalaikio materialiojo turto nuomą, kurios įmokamos į valstybės biudžetą ar savivaldybių biudžetus ir naudojamos vadovaujantis įstatymais arba LR Vyriausybės nutarimais šių įstaigų vykdomoms programoms finansuoti.

Pagal biudžetinių įstaigų pajamų apskaitos tvarkos aprašą visos biudžetinių įstaigų pajamos veiklos rezultatų ataskaitai sudaryti skirstomos į:

- pagrindinės veiklos;
- kitos veiklos;
- finansinės ir investicinės veiklos.

Pagrindinės veiklos pajamomis laikomos pajamos, gautos vykdant biudžetinių įstaigų nuostatuose nustatytą veiklą. Pajamos gautos iš veiklos, kuri pagal nuostatus nepriskirtina pagrindinei veiklai, priskiriamos kitos veiklos pajamoms.

Biudžetinės įstaigos apskaitoje pajamos pagal pobūdį skirstomos į šias grupes:

1. finansavimo pajamos, kurios skirstomos į:
   1.1. panaudotų finansavimo sumų nepiniginiam turtui įsigyti pajamas;
   1.2. panaudotų finansavimo sumų kitoms išlaidoms pajamas;
2. turto naudojimo pajamos (pagal nuomos ir kitas turto naudojimo sutartis);
3. prekių, turto, paslaugų pardavimo pajamos, kurios yra skirstomos į šiuos pogrupius:

3.1. pajamos už parduotas prekes;

3.2. pajamos už suteiktas paslaugas;

3.3. pajamos už mokslą aukštosiose mokyklose;

3.4. pajamos už išlaikymą švietimo, socialinės apsaugos ir kitose įstaigose;

3.5. pajamos už leidimų ir kitų dokumentų išdavimą;

3.6. pelnas iš turto perleidimo;

3.7. kitos pajamos už parduotas prekes, turtą, paslaugas;

4. baudų, konfiskacijos ir kitų netesybų, susijusių su nefinansine ar neinvesticine veikla, pajamos;
5. finansinės ir investicinės veiklos pajamos;
6. kitos pajamos.

Paskolos

Nepaisant nuostatos, kad Lietuvos savivaldybių biudžetai turi būti subalansuoti, t. y. neturėti deficito, o tai reiškia, kad jie negali ir skolintis, iš tikrųjų yra kitaip. Savivaldybėms leista skolintis trumpalaikiams lėšų trūkumams dengti ir investicinėms programoms finansuoti, tačiau neviršyti Seimo nustatytų limitų, kurie numatyti atitinkamų metų LR valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme. Savivaldybė gali skolintis tiesiogiai iš vidaus ir užsienio kreditorių.

Savivaldybė, turėdama savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) išvadą, tarybos sprendimu gali:

1. imti ilgalaikes paskolas iš vidaus ir užsienio kreditorių investicijų projektams finansuoti, nesunaudojamiesiems kilnojamiesiems ir nekilnojamiesiems daiktams įsigyti, skoloms padengti;
2. imti trumpalaikes paskolas iš vidaus ir užsienio kreditorių biudžetiniais metais laikinam pajamų trūkumui padengti, kai nepakanka šiam tikslui savivaldybės biudžeto apyvartos lėšų;
3. suteikti garantijas dėl savivaldybės kontroliuojamų įmonių paskolų, naudojamų investicijų projektams finansuoti (Levišauskaitė, Rūškys, 2003, p. 158).

Savivaldybė gali skolintis tik savo tarybos sprendimu ir tik šiais tikslais:

- valstybės investicijų programoje numatytiems projektams finansuoti;
- savivaldybės investiciniams projektams finansuoti;
- laikinam pinigų trūkumui padengti, kai nepakanka šiam tikslui savivaldybės biudžeto apyvartos lėšų (Levišauskaitė, Rūškys, 2003, p. 159).

Finansų ministerija iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto apyvartos lėšų savivaldybėms gali teikti trumpalaikes paskolas laikinam pajamų trūkumui padengti, kai nepakanka šiam tikslui savivaldybės biudžeto apyvartos lėšų.

Finansų ministerija trumpalaikės paskolos suteikimo savivaldybei klausimą nagrinėja gavusi savivaldybės vykdomosios institucijos prašymą, savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) išvadą, savivaldybės tarybos sprendimą imti trumpalaikę paskolą iš Finansų ministerijos ir savivaldybės tarybos įgaliojimą pasirašyti trumpalaikės paskolos sutartį.

Trumpalaikė paskola gali būti suteikta tik iki biudžetinių metų pabaigos. Jeigu savivaldybės biudžeto finansinė būklė nepagerėja, savivaldybės vykdomosios institucijos prašymu paskolos sutartyje nustatytas paskolos grąžinimo terminas šalių susitarimu gali būti pratęstas, bet ne ilgiau kaip iki biudžetinių metų pabaigos.

Trumpalaikės paskolos savivaldybėms suteikiamos pagal paskolos sutartį. Paskolos sutartį pasirašo savivaldybės tarybos įgaliotas asmuo ir finansų ministras arba jo įgaliotas asmuo. Suteikiama trumpalaikė paskola yra tikslinė.

Paskolos sutartyje turi būti nustatyta, kad Finansų ministerija turi teisę paskolos sutartyje nustatytu terminu negrąžintos paskolos sumą įskaityti kaip savivaldybės biudžeto gautas pajamų įmokas, jeigu:

1. savivaldybė negrąžins paskolos iki sutartyje nustatyto termino;
2. savivaldybė nepateiks Finansų ministerijai paskolos panaudojimo pagal tikslinę paskirtį ataskaitos iki sutartyje nustatyto termino;
3. paskola ar jos dalis bus panaudota ne pagal tikslinę paskirtį.

Trumpalaikė paskola savivaldybei neteikiama, jeigu savivaldybės biudžetas nepatvirtintas.

Pajamos iš savivaldybių turto

Turto pajamas sudaro įvairios pajamų formos, uždirbtos savivaldybių, kada jos nuosavybės teise priklausantį finansinį ir/arba materialųjį ir nematerialųjį turtą perduoda naudotis kitiems subjektams.

Pagal LR finansų ministro įsakymą „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“ pajamoms iš turto priskiriama:

- Palūkanos – kreditoriaus uždirbtos pajamos už leidimą debitoriui naudoti paskolintas lėšas. Pajamos iš palūkanų nuolat auga per visą tą laikotarpį, kol yra tas finansinis turtas.
- Dividendai. Savivaldybės, esančios įmonių akcininkais ir savininkais, įgauna teisę gauti dividendus, kaip nuosavo kapitalo įdėjimo į šią įmonę rezultatą. Dividendai apima visą įmonės pelno paskirstymą akcininkams arba savininkams.
- Draudėjams (draudimo poliso savininkams) skiriamos pajamos, gautos investavus draudimo techninius atidėjinius. Draudimo įmonės arba pensijų fondai investuoja draudimo techninius atidėjinius į finansinį turtą arba žemę (iš kurių yra gaunamos grynosios pajamos, t. y. atskaičius sumokėtas palūkanas), arba į pastatus.

- Nuoma – pajamos iš nuosavybės, gautos už žemės, gamtos išteklių nuomą. Jeigu savivaldybės teisės aktų nustatyta tvarka nuomoja šį turtą, leidžia kitiems subjektams išgauti gamtos išteklius per tam tikrą nustatytą nuomos laiką, už nuomą gaunama vienkartinė arba periodinės išmokos.

Turto realizavimo pajamos

Turto realizavimo pajamas savivaldybės gauna privatizuodamos joms priklausantį turtą. Privatizavimas – savivaldybių turto (akcijų ar kito turto) perdavimas potencialių pirkėjų pagal nustatyta tvarka sudarytus privatizavimo sandorius, taip pat savivaldybės kontrolės perdavimas savivaldybės kontroliuojamose įmonėse, kai iš papildomų įnašų išplatinama nauja akcijų emisija. Turto privatizavimą reglamentuoja LR valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas, kuriame numatyta, kad jeigu privatizavimo objektas nuosavybės teise priklauso savivaldybei, privatizavimo lėšos pervedamos į savivaldybės specialiąją sąskaitą.

Privatizavimo lėšos yra:

1) pajamos, gautos iš privatizavimo sandorių ir pardavus savivaldybei nuosavybės teise priklausančius akcijų paketus;
2) palūkanos už atidėtas įmokas ir netesybos (baudos ir delspinigiai už privatizavimo sandoriuose numatytų sąlygų nevykdymą);
3) kitos pajamos (tarptautinių organizacijų parama, pajamos už papildomai teikiamas paslaugas, duomenų bazės naudojimą ir kitos pajamos);
4) kitos įplaukos.

Kitos pajamos

Pajamos iš baudų ir konfiskacijos. Pajamos iš baudų ir konfiskacijos – sumos, kurios buvo pervestos valstybės institucijoms ir įstaigoms pagal teismų sprendimus. Baudos ir delspinigiai – tai pinigai, kuriuos perveda subjektai teismų arba administracinių organų sprendimu už teisės aktų pažeidimus. Taip pat įtraukiami ir ikiteisminiai susitarimai. Baudos ir delspinigiai, mokami už pažeidimus ir laikomi susijusiais su konkrečiu mokesčiu, nurodomi kartu su tuo mokesčiu. Baudos už administracinius teisės pažeidimus pervedamos į tą biudžetą, iš kurio išlaikomos institucijos ar įstaigos pareigūnas skyrė baudą.

Perduodamos lėšos, kitos nei dotacijos. Į šią grupę įtraukiamos dovanos iš fizinių asmenų, nevalstybinių fondų, įmonių ir kitų šaltinių, išskyrus valstybės institucijas bei įstaigas ir tarptautines organizacijas. Į savanoriškai perduodamas lėšas einamiesiems tikslams, išskyrus dotacijas, įtraukiama valstybei tiekiamas maistas, užklotai, medikamentai, tiekiami pagalbos tikslais. Į perduodamas lėšas kapitalui formuoti, išskyrus dotacijas, įtraukiami pinigai ligoninių, mokyklų, muziejų, teatrų ir kultūros centrams statyti, taip pat dovanojama žemė, pastatai arba nematerialusis turtas, pavyzdžiui, patentai ir

autorinės teisės. Jeigu yra neaišku, ar lėšos perduodamos einamiesiems tikslams ar kapitalui formuoti, laikoma, kad jos perduodamos einamiesiems tikslams.

Kitos neišvardytos pajamos. Į šią grupę įtraukiamos visos pajamos, kurios nebuvo įtrauktos į kitas grupes, ir tos pajamos, apie kurias trūksta informacijos, kad galima būtų jas priskirti tam tikrai grupei. Į šią grupę įtraukiamos valstybės kontrolės, savivaldybės kontrolieriaus pasiūlymu pervestos sumos, žala, atsiradusi dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, išieškota regreso tvarka iš kaltų asmenų, praėjusiais biudžetiniais metais savivaldybių biudžetų negautų pajamų kompensavimo lėšos ir kitos neišvardytos pajamos.

1.4.Savivaldybių pajamų formavimo problematika

Įstatymo reglamentuota savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodika remiasi savivaldybių solidarumo principu, t. y., savivaldybės, kurių teritorijoje surenkama daugiau gyventojų pajamų mokesčių, tam tikra prasme išlaiko tas, kurių teritorijoje mokesčių surenkama mažiau. Dėl šios priežasties kyla nemažai ginčų dėl lėšų perskirstymo objektyvumo ir dėl tokio mechanizmo veiklos naudingumo.

Savivaldybės, sukuriančios palankesnę aplinką verslui ir dėl to padidinančios jų teritorijoje surenkamo gyventojų pajamų mokesčio apimtis, praranda šias pajamas jas perskirstant kitoms savivaldybėms. Jos nėra motyvuotos daug investuoti, jei žino, kad jų finansine nauda pirmiausia naudosis kitos savivaldybės. Kita vertus, mechanizmas turi milžinišką reikšmę neturtingoms savivaldybėms, kurios priešingu atveju negautų pakankamai pajamų ir nebegalėtų išlaikyti savo viešųjų paslaugų ir ekonominę infrastruktūrą. Todėl panaikinus solidarumo mechanizmą, gyvenimo kokybės skirtumai tarp Lietuvos savivaldybių ženkliai padidėtų.

Taip pat galima suabejoti kai kurių rodiklių ir / ar jų koeficientų tikslingumu. Koeficientai nustatyti pagal koreliaciją tarp savivaldybių išlaidų atskiroms sritims ir tam tikrų statistinių rodiklių. Tokiu būdu savivaldybių biudžetų pajamų išlyginimo metodika tiesiog paskirsto gautas pajamas pagal esamus viešųjų paslaugų teikimo ir infrastruktūros palaikymo poreikius, o ne pagal nuopelnus. Dauguma rodiklių atsižvelgia į potencialių viešųjų paslaugų vartotojų savivaldybėje skaičių. Kai kurie rodikliai orientuojasi į esamos infrastruktūros palaikymą – kelių ir gatvių ilgis, užstatytas savivaldybės teritorijos plotas. Net ir tuo atveju, jei tam tikru keliu ar gatve niekas nevažiuoja, o savivaldybė jo neremontuoja, šio kelio ilgis lemia didesnę dotaciją savivaldybei. Pats įdomiausias rodiklis yra savivaldybei priklausančių (iš savivaldybės biudžeto finansuojamų) švietimo įstaigų patalpų naudingas plotas. Pagal šį rodiklį savivaldybė yra suinteresuota išlaikyti kuo didesnį švietimo įstaigų patalpų plotą, kai tuo tarpu kartais būtų galima ir reikėtų priimti labiau ūkiškus sprendimus uždaryti švietimo įstaigas, kurias lanko vos keli moksleiviai ir panaudoti šiuos pastatus kitoms vietos bendruomenės

reikmėms, galbūt netgi parduoti jas veiklą savivaldybėje plečiantiems verslininkams. Žinoma, atsiranda rizika, kad taip bus sunaikintos bendruomenės vietinių susibūrimų vietos , t. y. kultūros židiniai, tačiau taip pat reikia įvertinti efektyvus turto valdymo naudą (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p. 21).

Be to, Blöchliger ir Petzold (2009) teigia, kad regioninės valdžios vienetams skiriamos dotacijos gali turėti „nelaukiamo šalutinio poveikio“:

- Dotacijos gali sumažinti savivaldų pastangas gauti daugiau pajamų iš mokesčių, kadangi valstybės skiriama dotacijų dalis užtikrina minimalią fiskalinę „pašalpą“. Kol šie transferai yra skiriami remiantis turtiniu pagrindu, tai skatina savivaldas nesistengti didinti savo pajamų, gaunamų iš mokesčių. Jei nebūtų skiriamos dotacijos, pajamos iš mokesčių galėtų padidėti 80 - 90 proc.
- Dotacijos gali paskatinti išlaidų didėjimą. Daugelyje šalių dalis dotacijų yra skiriama dėl regioninių valdžios vienetų patiriamų išlaidų tam tikroms paslaugoms teikti (pavyzdžiui, švietimui, sveikatos apsaugai ar infrastruktūrai). Dažniausiai dotacijų apskaičiavimo formulės įvertina šioms sritims skiriamas išlaidas ir suteiktų paslaugų kiekį. Tai gali lemti manipuliacijas šiais rodikliais, t. y., didesnes išlaidas.
- Dotacijos gali padidinti deficitą ir skolą. Dotacijų skyrimo sistema šalyje gali sukelti deficito ir skolos didėjimą. Priklausomai nuo politinės ekonomikos aplinkos centrinė valdžia kartais gali skirti savivaldoms finansinę pagalbą ar kitokią fiskalinę paramą taip neigiamai paveikiant pačią dotacijų sistemą. Žinodamos, kad centrinė valdžia jiems finansiškai padeda, savivaldos didina savo biudžeto deficitą ir skolą ateinančiu laikotarpiu tikėdamosi gauti daugiau transferų. Yra nustatyta, kad regioninės valdžios vienetai, tikėdamiesi gauti finansinę pagalbą, skolinasi daugiau nei tie regionai, kurie nesitiki finansinės paramos.

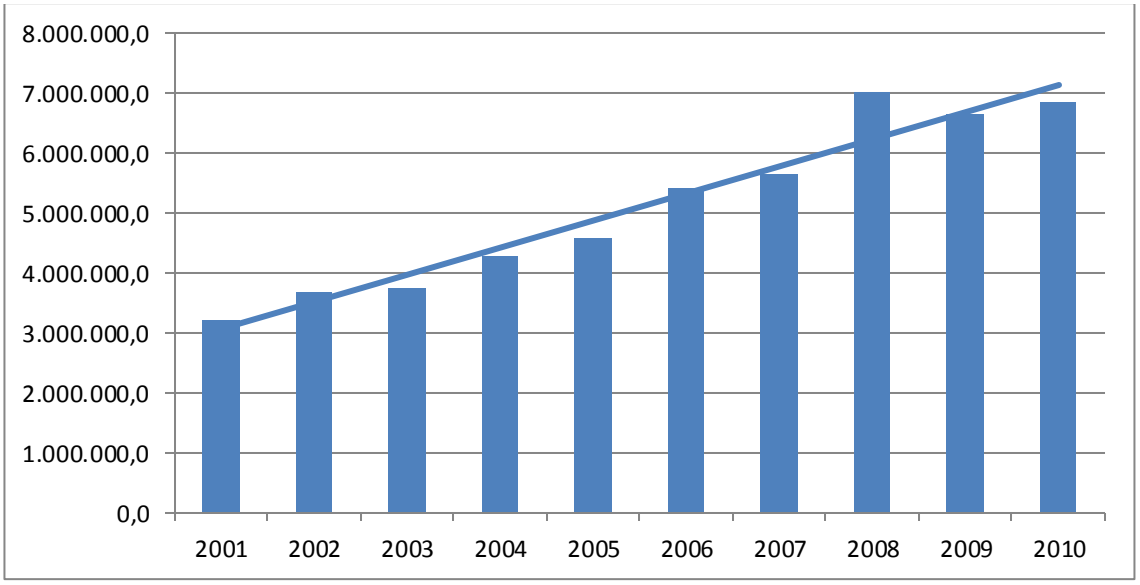
Kita problema, kurią aptaria Davulis G. (2007), yra susijusi su savivaldybių mokestinėmis pajamomis. Šiuolaikinės demokratijos šalyse vietinių mokesčių institutas yra pakankamai išplėtotas. Vietiniai mokesčiai užsienio šalių savivaldybių biudžetuose sudaro žymią pajamų dalį, o patys mokesčiai įteisinti įstatymais. Tuo tarpu Lietuvos įstatymuose nėra apibrėžta vietinių mokesčių sąvoka. Antra vertus, Lietuvos Respublikos įstatymais bei kitais teisiniais aktais tam tikra dalis mokestinių pajamų yra priskirta savivaldybėms, kuriuos (išskyrus gyventojų pajamų mokestį) galima traktuoti kaip vietinius, tačiau, kaip jau buvo aptarta šiame darbe, savivaldybių teisės lemti jų dydžius nėra didelės. Vis dėlto problemos esmė yra ne tik pačių savivaldybių galimybės nustatyti mokesčių dydį, bet tai, kad savivaldybėms priskirti mokesčiai bei mokėjimai sudaro nedidelę savivaldybių pajamų dalį. Fiskalinės decentralizacijos lygis Lietuvoje yra nepakankamas ir atsilieka nuo bendro Europos lygio. To priežastis nepakankamas savivaldybių finansinis savarankiškumas, kurį sąlygoja ir vietinių mokesčių instituto nepakankamas išplėtojimas.

Kaip teigia Civinskas ir Tolvaišis (2006), fiskalinės decentralizacijos procesą ir vietos savivaldybių finansinio savarankiškumo plėtrą Lietuvoje stabdo valstybės valdžios institucijų pastangos išlaikyti dominuojantį vaidmenį vietos finansų srityje. Nepaisant savivaldybių finansinio savarankiškumo didinimo galimybių, centrinės valdžios institucijos Lietuvoje priešinasi didesnių finansinių galių suteikimui vietos savivaldybėms ir bandymams pakeisti tvarką, pagal kurią didesnė savivaldybių pajamų dalis perskirstoma centralizuotai (97 p.).

Taigi apibendrinant galima išskirti savivaldybių biudžetų svarbą, kadangi tai pagrindinis savivaldybių finansinių išteklių, skirtų įstatymų priskirtoms funkcijoms ir savivaldybėms įstatymų perduotoms valstybės funkcijoms atlikti, kaupimo, perskirstymo ir panaudojimo metinis finansinis planas. Tokia valstybės finansų sistema – savarankiški valstybės ir savivaldybių biudžetai – egzistuoja dar nuo 1919 metų. Šiandieniniam savivaldybių pajamų formavimo procesui suprasti svarbiausi šie teisės aktai: LR Konstitucija, LR biudžeto sandaros įstatymas, LR vietos savivaldos įstatymas, LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas. Remiantis analizuota teisine baze, galima išskirti 3 fundamentalius savivaldybių biudžetų pajamų šaltinius: mokestinės pajamos, nemokestinės pajamos, valstybės biudžeto dotacijos. Mokestines pajamas sudaro: nekilnojamojo turto mokestis, paveldimo turto mokestis, žemės mokestis, mokestis už valstybinius gamtos išteklius, mokestis už aplinkos teršimą, gyventojų pajamų mokestis, rinkliavos. Šie mokesčiai (išskyrus GPM) gali būti traktuojami kaip vietiniai mokesčiai, tačiau iš tikrųjų savivaldybės turi nedidelę įtaką apmokestinimo tvarkai. Savivaldybių nemokestines pajamas sudaro: savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos, paskolos, pajamos iš savivaldybės turto, turto realizavimo pajamos, kitos pajamos. Savivaldybės taip pat gauna valstybės dotacijas: specialiąją tikslinę, bendrąją ir bendrosios dotacijos kompensaciją. Tačiau specialistai diskutuoja dėl savivaldybėms taikomo solidarumo principo, kuris stabdo daugiau pajamų gaunančių savivaldų plėtrą, bei kai kurių rodiklių ir ar jų koeficientų tikslingumo. Taip pat manoma, kad Lietuvoje nepakankamas savivaldybių finansinis savarankiškumas ir vietinių mokesčių instituto išplėtojimas.

2. SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ STATISTINĖ ANALIZĖ

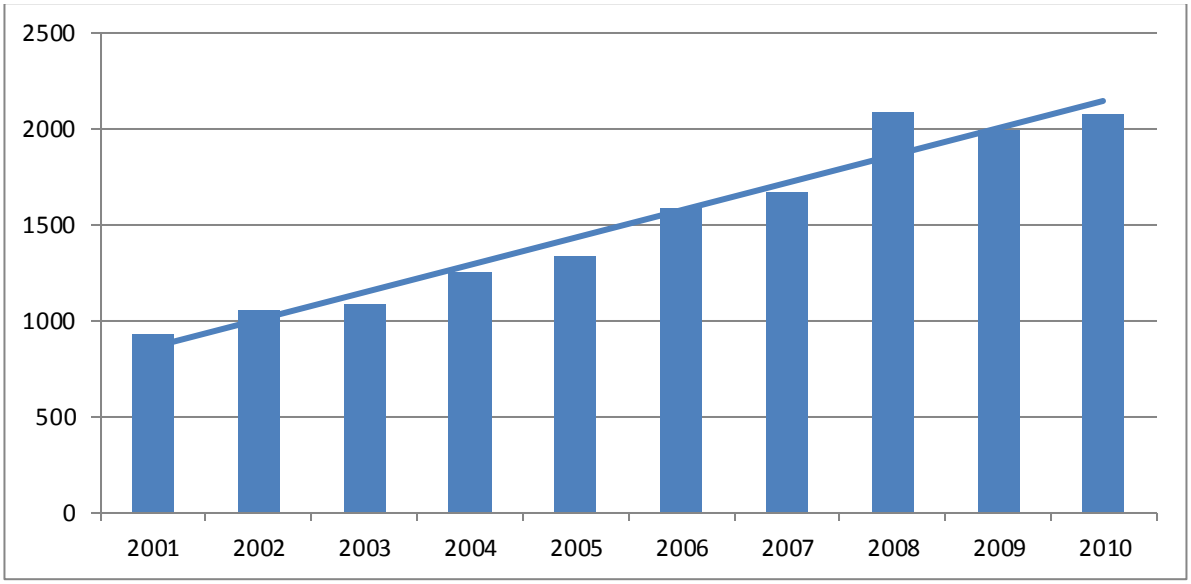
Savivaldybės savo išlaidas finansuoja iš savo surinktų pajamų, centrinės valdžios skiriamų dotacijų ir paskolų. Savivaldybių biudžetų klausimas yra svarbus dėl to, kad juose yra kaupiama ir perskirstoma dalis Lietuvos Respublikos finansinių išteklių. Šiame skyriuje nagrinėjami Lietuvos savivaldybių finansai, siekiant išsiaiškinti, kokia yra savivaldybių finansinių išteklių struktūra, kaip yra vykdomas planuotų pajamų įvykdymas, ar galima teigti, kad savivaldos gauna pakankami savarankiškų pajamų, t. y., kokią pajamų dalį savivaldybės gali surinkti savarankiškai. Savivaldybių pajamų statistinei analizei pasirinktas 2001 - 2010 metų laikotarpis, kadangi autorė mano, jog pagrindinės savivaldybių pajamų formavimo tendencijos turėtų pakankamai atsiskleisti per dešimtmetį. Be to, tikimasi, kad bus galima palyginti rezultatus esant skirtingoms ekonomikos stadijoms (kilimo ir recesijos). Taigi pirmiausia pažvelkime į bendrą savivaldybių pajamų tendenciją (žr. 9 pav.).



9 pav. Savivaldybių pajamų kitimo dinamika 2001 - 2010 m. (tūkst. Lt)[15]

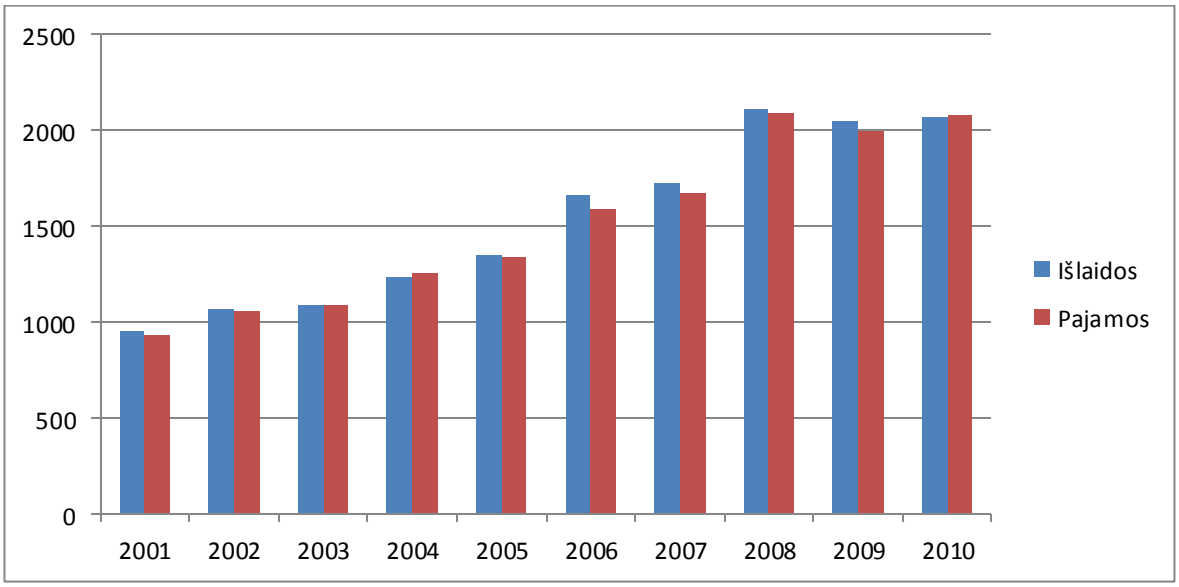
Savivaldybių pajamos nagrinėjamu laikotarpiu iš esmės laikėsi didėjimo tendencijos. Ženklesnis pajamų didėjimas pastebimas 2008 metais, kai šalies ekonomikos augimo tempai buvo pasiekę aukščiausią tašką. Vėliau, kaip matome, krizė turėjo įtakos ir savivaldybių pajamų dydžiui, kuris sumažėjo apie 5 proc. Tai nedidelis rodiklis palyginus su kitais šalies ekonomikos rodikliais (pavyzdžiui, BVP sumažėjo apie 18 proc.), tačiau tokį rezultatą sąlygojo padidėjusi valstybės dotacijų dalis, kuri amortizavo mokestinių pajamų sumažėjimą. Vis dėlto pajamų absoliučių dydžių kitimo dinamika menkai leidžia suprasti apie savivaldybių pajamų bendrą kitimą, todėl panagrinėsime savivaldybių pajamų, tenkančių vienam gyventojui, kitimą (žr. 10 pav.).

[15] Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas



10 pav. Savivaldybių pajamų, tenkančių vienam gyventojui, dinamika 2001 - 2010 m. (Lt)[16]

Kaip matome, savivaldybių pajamų vienam gyventojui kitimo bendra tendencija nepasikeitė. Iš tikrųjų pajamos vienam gyventojui didėjo šiek tiek daugiau nei absoliučios savivaldybių pajamos, nors ir šis skirtumas nėra nereikšmingas. Tokią didėjimo tendenciją lėmė ne tik didėjančios pajamos, bet ir nuolat mažėjantis gyventojų skaičius. Vis dėlto 2001 - 2008 metų laikotarpiu bendras pajamų dydis vienam gyventojui didėjo – tai teigiamas rodiklis, tačiau neleidžiantis teigti apie savivaldų finansinės gerovės padidėjimą. Dėl to palyginsime savivaldybių pajamas, tenkančias vienam gyventojui, su išlaidomis (žr. 11 pav.).

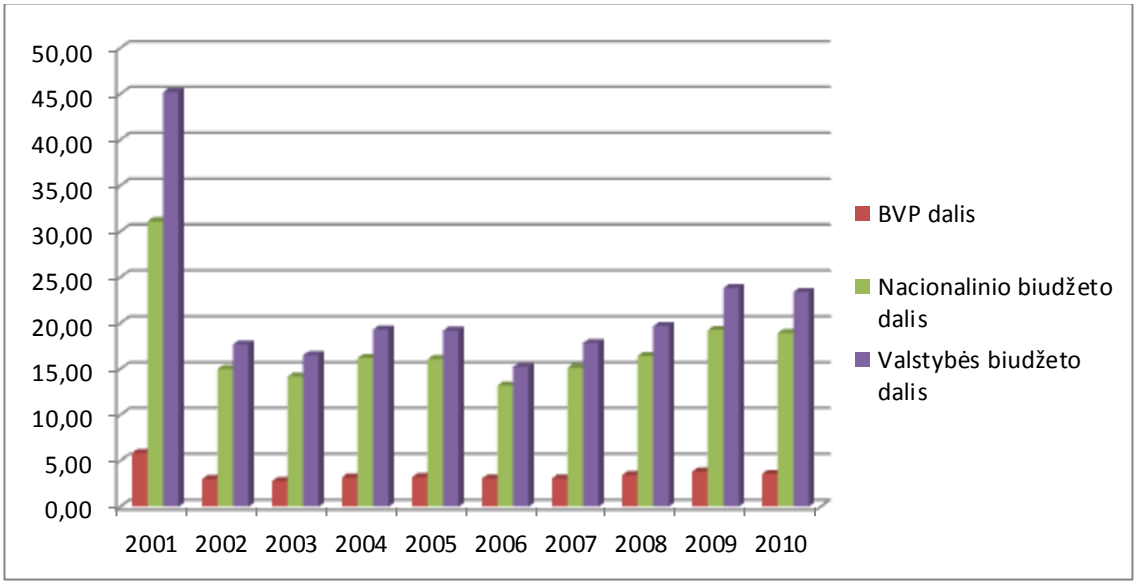


11 pav. Savivaldybių pajamų ir išlaidų, tenkančių vienam gyventojui, dinamikos 2001 - 2010 m. palyginimas (Lt)[17]

[16] Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.
[17] Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Taigi bendru atveju vienam gyventojui savivaldybių išlaidos yra didesnės nei pajamos. Tik 2003 - 2004 ir 2010 metais pajamos buvo šiek tiek didesnės nei išlaidos. Tai reiškia, kad savivaldybės gauna nepakankamai lėšų visoms funkcijoms atlikti ir gyventojų poreikiams patenkinti. Dėl to, žinoma, didėja savivaldybių skoliniai įsipareigojimai.

Siekdami įvertinti savivaldybių svarbą ne tik gyventojams, bet ir šalies finansų sistemai, panagrinėsime savivaldybių pajamų santykį su BVP, nacionalinio ir valstybės biudžetų pajamomis (žr. 12 pav.).



12 pav. Savivaldybių pajamų[18] ir BVP, valstybės ir nacionalinio biudžetų pajamų[19] santykis 2001 - 2010 m. (proc.)[20]

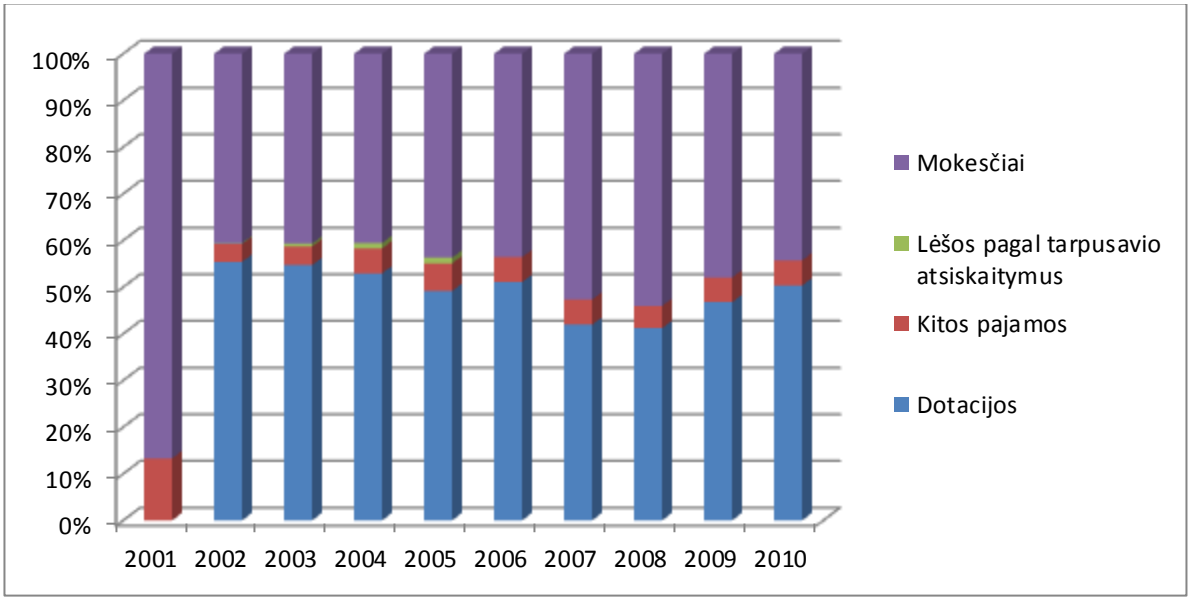
Kaip matome, savivaldybių pajamos sudaro apie 3 proc. šalies bendro vidaus produkto. Tai yra labai nedidelė dalis, perskirstoma per savivaldybių biudžetus. Lyginant su per valstybės biudžetą perskirstomomis pajamomis, savivaldybių biudžetų pajamų dalis atrodo svariau – jos sudaro apie 20 proc. Pastebėtina, kad 2002 - 2003 m. ir 2006 - 2007 m. laikotarpiais ši dalis buvo sumažėjusi iki 15 - 17 proc. Tai reiškia, kad per valstybės biudžetą buvo perskirstoma santykinai daugiau pajamų nei per savivaldybių biudžetus. Savivaldybių ir nacionalinio biudžetų pajamų santykis parodo, kokia nacionalinių pajamų dalis tenka savivaldybėms. Savivaldybių pajamos sudaro apie 16 proc. nacionalinio biudžeto pajamų. Ši dalis yra labai nedidelė ir iš dalies rodo mažą fiskalinės decentralizacijos lygį. Taigi savivaldybių biudžetų pajamos nesudaro ženklios nacionalinio biudžeto dalies, tačiau nuo 2007 m. pastebima šios dalies didėjimo tendencija, kuri 2010 m. sustojo. Įdomu pastebėti, kad 2001 metais savivaldybių biudžetų pajamos sudarė daug reikšmingesnę dalį BVP,

[18] Šiam palyginimui naudojamos savivaldybių pajamos be valstybės dotacijų dalies.

[19] Šiam palyginimui naudojamos valstybės ir nacionalinio biudžeto pajamos be ES ir tarptautinių organizacijų paramos dalies.

[20] Šaltinis: LR finansų ministerija ir Lietuvos statistikos departamentas

valstybės ir nacionalinio biudžetų atžvilgiu. Šiuo laikotarpiu egzistavo iš esmės kitokia biudžeto pajamų skirstymo sistema. Tai parodo ir savivaldybių pajamų struktūra (žr. 13 pav.).



13 pav. Savivaldybių pajamų struktūra 2001 - 2010 m.[21]

Kaip matome diagramoje, savivaldybių pajamų struktūra 2001 metais iš esmės skiriasi nei likusiu nagrinėjamu laikotarpiu: 90 proc. pajamų sudaro pajamos iš mokesčių, o 10 proc. – kitos pajamos. Nuo 2002 metų pagrindinę savivaldybių pajamų dalį sudarė mokesčiai ir valstybės dotacijos. Kartu šie pajamų šaltiniai sudaro daugiau nei 90 proc. savivaldybių pajamų. Skirtingose savivaldybėse mokesčių ir dotacijų santykis skiriasi: ekonomiškai stipresnėse savivaldybėse didesnė pajamų iš mokesčių dalis, silpnesnėse – didesnė dotacijų dalis.

Lėšos pagal tarpusavio atsiskaitymus yra pervedamos skirtingų lygių valstybės subjektų, kai atsiranda sąlygos, dėl kurių pasikeičia savivaldybių asignavimų dydis (pavyzdžiui, mokiniai pereina iš vienos savivaldybės finansuojamų mokyklų į kitos savivaldybės finansuojamas mokyklas ir pan.). Šių lėšų dydis nagrinėjamu laikotarpiu nėra reikšmingas savivaldybių pajamų atžvilgiu. Kitos pajamos apima visas likusias savivaldybių pajamas, kurios nepatenka į dotacijų, pajamų iš mokesčių ir lėšų pagal tarpusavio atsiskaitymus skirstymą. Tai yra pajamos iš baudų ir konfiskacijos, pajamos už prekes ir paslaugas, materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamos, turto pajamos ir kt. pajamos. Ši pajamų dalis taip pat nėra reikšminga (dažniausiai svyruoja apie 5 proc.), tačiau savivaldybės gali pačios valdyti didžiąją dalį šių pajamų surinkimo į savo biudžetą.

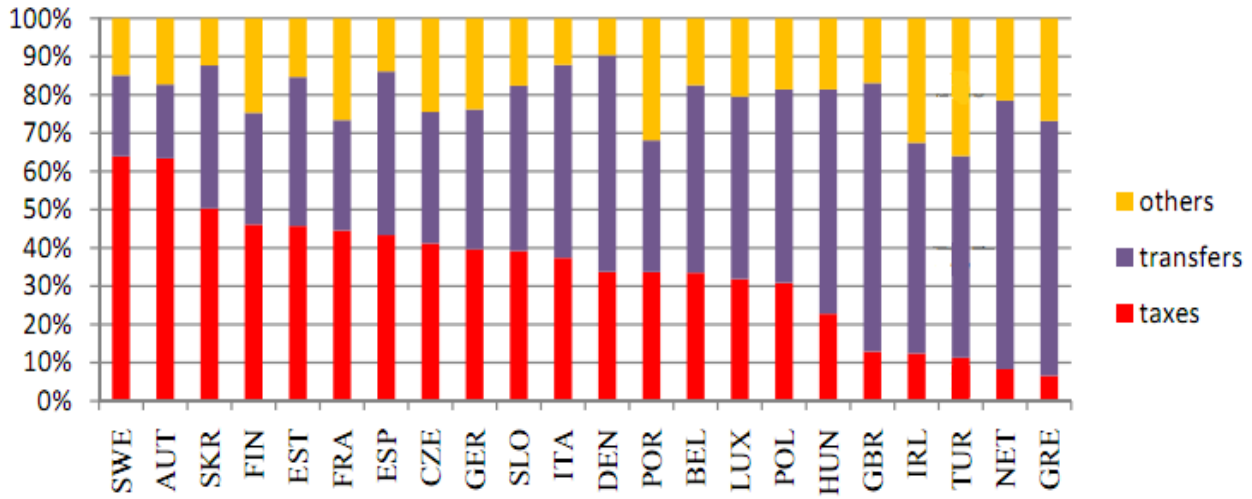
Vėliau šiame skyriuje pamatysime, kad tokia pajamų sandara labai apriboja savivaldybių pajamų valdymą ir formavimo procesą, kadangi savivaldybės neturi galimybės daryti įtakos arba turi labai galimybę daryti labai mažą įtaką valstybės nustatytiems mokesčiams, kurie patenka į savivaldybių biudžetus, o kalbant apie dotacijas, gaunamas jų dydis priklauso nuo įvairių veiksnių, kurie iš esmės

[21] Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

lemia didesnes savivaldybių išlaidas tam tikroms sritims. Davulis (2004) taip pat teigia, kad savivaldybės finansinio savarankiškumo laipsnį charakterizuoja santykis mokestinių pajamų, naudojamų savivaldybių savarankiškai atliekamų funkcijų finansavimui, su dotacijomis iš valstybės biudžeto valstybės priskirtoms funkcijoms vykdyti. Aukštas dotacijų lygis bendroje pajamų struktūroje reiškia ir santykinai mažesnį savivaldybės finansinį savarankiškumą.

Regioninių valstybių vienetų pajamų iš mokesčių ir centrinės valdžios dotacijų subalansavimas regionų biudžetuose yra labai aktualus klausimas. Kaip turi pasiskirstyti šių pajamų šaltiniai, kad būtų užtikrintas finansinis stabilumas, decentralizacija ir efektyvumas? Šį klausimą svarstė Blöchliger ir Petzold (2009), kurie teigia, kad abu pajamų šaltiniai pirmiausiai finansuoja visuomenės išlaidas. Bet mokesčių ir dotacijų pajamos skiriasi jų sukūrimo ir paskirstymo teritoriniams administraciniams vienetams būdais, ir tai lemia skirtingų valdžios lygių sprendimus, kur ir kam išleisti lėšas. Regionų pajamų sudėtis gali daryti įtaką visuomeninio sektoriaus efektyvumo fiskaliniams rezultatams, prieigai prie visuomeninių paslaugų ar ilgalaikiam aukštesnių ir žemesnių viešųjų finansų stabilumui. Valstybės, reformuojančios pajamų sudėtį norėdamos padidinti visuomeninių finansų efektyvumą (pavyzdžiui, didinant mokesčių nepriklausomumą) taip pat turėtų žinoti neigiamus dalykus, tokius kaip mokesčių skirtumų tarp jurisdikcijų poveikius ar regionų pajamų stabilumą po kurio laiko. Pusiausvyra tarp mokesčių ir dotacijų tapo didžiule problema šalių vidiniuose fiskaliniuose santykiuose. Taip pat ir politinės iniciatyvos padidinti teritorinių administracinių vienetų efektyvumą ir atskaitomybę nesukeliant pavojaus nuosavam kapitalui ar stabilumui.

Vis dėlto regioninių vienetų pajamų struktūra yra kiekvienoje valstybėje labai specifiška, ganėtinai pastovi ir nulemta istorijos ir nustatytos tvarkos negu priklausanti nuo valdžios pasirinktos politikos (Blöchliger ir Petzold, 2009, p. 5). Tai parodo ir žemiau pateikta diagrama (žr. 14 pav.).

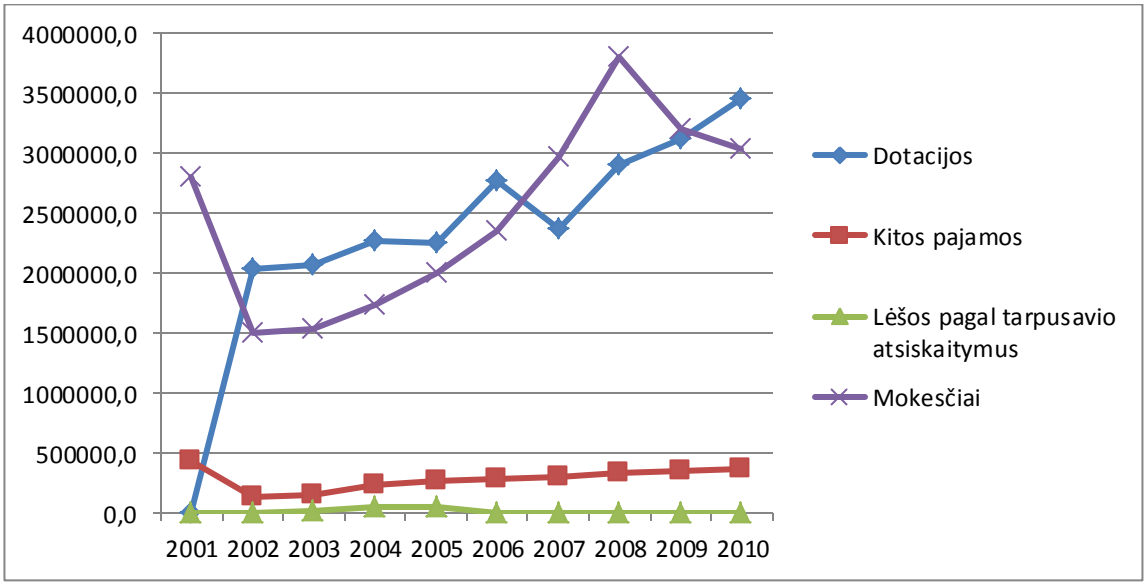


14 pav. Kitų valstybių savivaldų pajamų struktūra 2009 m.[22]

[22] Šaltinis: Gábor, Fikret (2011).

Kaip matome, kairės pusės grafiko dalyje yra pavaizduotos valstybės, kurių savivaldų biudžetuose dominuoja pajamos iš mokesčių. Tuo tarpu dešinėje pusėje yra valstybės, kurių savivaldų didžiausią pajamų dalį sudaro centrinės valdžios dotacijos. Lietuva šiame grafike būtų vaizduojama viduryje, kadangi pajamų iš mokesčių ir dotacijų pasiskirstymas panašus.

Toliau bus aptariama savivaldybių pajamų pagal struktūrines dalis dinamika analizuojamu laikotarpiu (žr. 15 pav.).

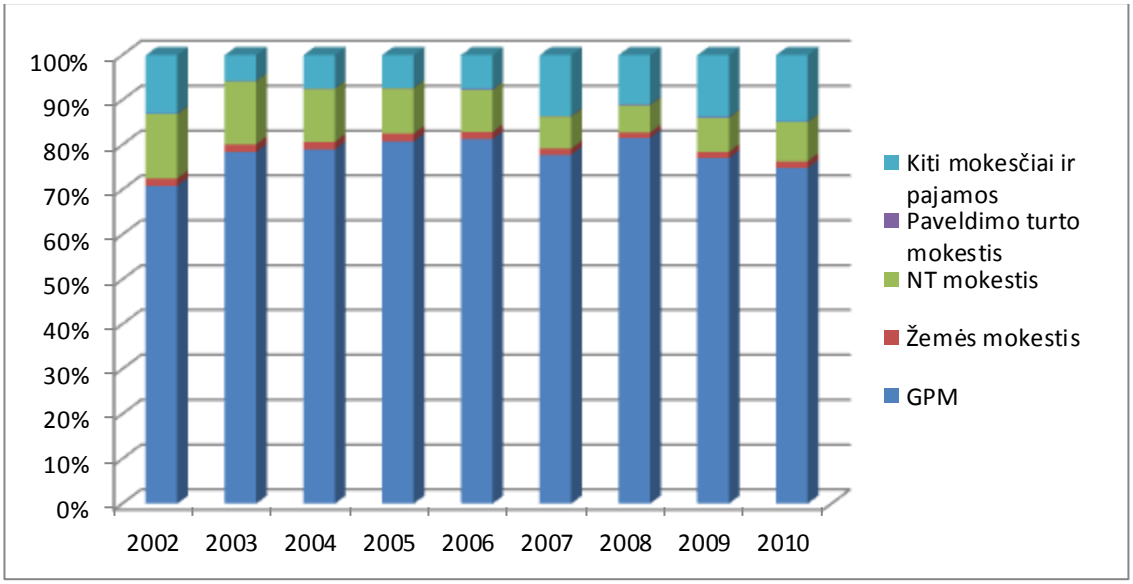


15 pav. Savivaldybių pajamų pagal struktūrines dalis dinamika 2001 - 2010 m. (tūkst. Lt)[23]

Kaip matome, savivaldybių gaunamų dotacijų tendencija yra didėjanti. 2007 metais pastebimas nedidelis sumažėjimas, kurį nulėmė ekonomikos intensyvus kilimas, sąlygojęs kitų savivaldybės gaunamų pajamų didėjimą. Tai taip pat parodo pajamų iš mokesčių kreivė, kurios bendra tendencija iš esmės taip pat yra didėjanti. Tačiau, 2008 m. pasiekusios aukščiausią tašką, šios pajamos pradėjo mažėti dėl šalyje vyravusio ekonominio nuosmukio. Bendru atveju galima teigti, kad skiriamos dotacijos viršija pajamas iš mokesčių, tačiau, esant itin palankioms ekonominėms sąlygoms, mokesčių surenkama daugiau nei gaunama dotacijų. Kitų pajamų tendencija taip pat yra didėjanti, nors ir nėra ženkli. Lėšos pagal tarpusavio atsiskaitymus buvo fiksuotos tik kelerius metus (2002 - 2005 m.).

Taigi matome, kad pajamos iš mokesčių yra labai svarbus savivaldybių finansų šaltinis. Todėl detaliau pažiūrėkime, kokia yra šių pajamų struktūra ir kokią įtaką pačios savivaldybės turi šių pajamų formavimui (žr. 16 pav.).

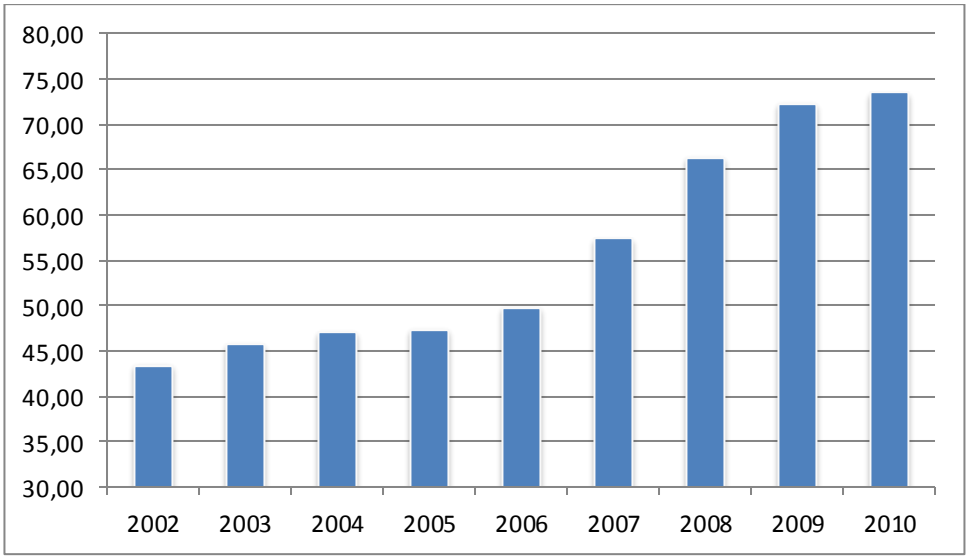
[23] Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas



16 pav. Savivaldybių pajamų iš mokesčių struktūra 2002 - 2010 m.[24]

Akivaizdu, kad didžiausią pajamų iš mokesčių dalį sudaro gyventojų pajamų mokestis (iki 2003m. sausio 1 d. – fizinių asmenų pajamų mokestis), kuris sudaro daugiau nei 70 proc. Žemės ir paveldimo turto mokesčiai sudaro itin mažai reikšmingą pajamų dalį, kiek ženklesnė nekilnojamojo turto ir kitų mokesčių dalis. Tokia pajamų struktūra leidžia teigti, kad savivaldybės turi nedidelę pajamų iš mokesčių dalį, kurią gali formuoti pačios. Gyventojų pajamų mokestis nėra formuojamas savivaldybių, kadangi jos neturi jokios galios daryti įtaką šio mokesčio pajamų dydžiui (nustatyti tarifus, atleisti nuo mokesčio ir pan.).

Kaip jau minėta anksčiau, GPM yra pervedamas į savivaldybių biudžetus tiesiogiai arba iš Valstybės iždo sąskaitos, t. y. per nacionalinį biudžetą. Kitame grafike matome, kokia GPM dalis iš nacionalinio biudžeto skiriama savivaldybėms (žr. 17 pav.).

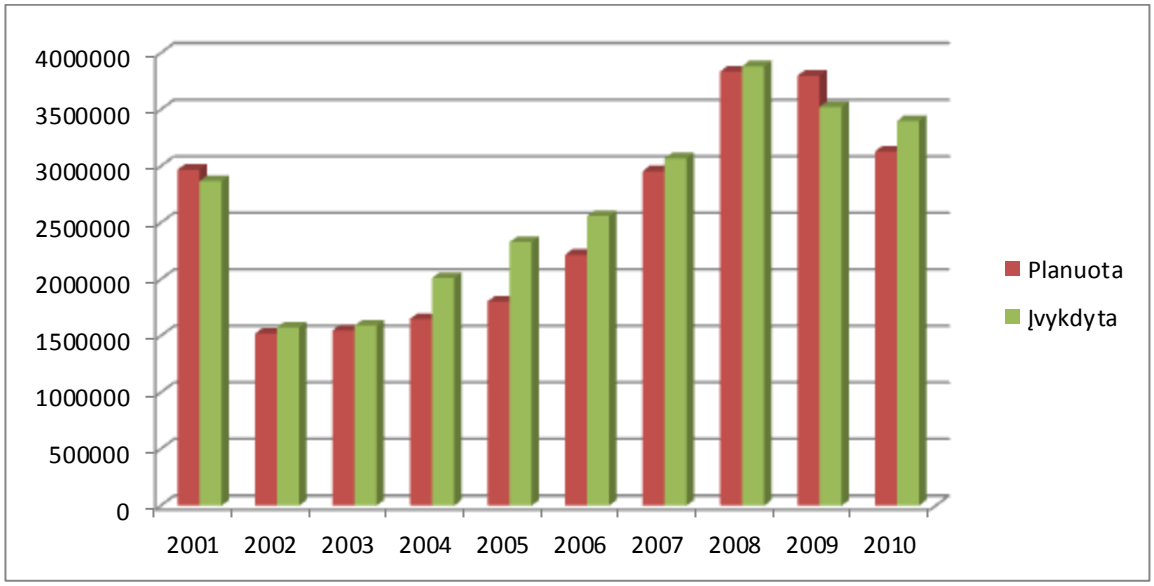


17 pav. GPM dalies, skiriamos savivaldybėms iš nacionalinio biudžeto, dinamika 2001 - 2020 m. (proc.)[25]

[24] Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.
[25] Šaltinis: LR valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai

Taigi savivaldybėms skiriama GPM dalis analizuojamu laikotarpiu nuolat didėjo. 2002 – 2010 m. GPM skiriamos dalies dydis padidėjo 30 proc. Šis rodiklis yra nustatomas LR atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme. Vadinasi, savivaldybės kiekvienais metais gauna nustatytą pajamų dydį ir tai supaprastina pajamų formavimo procesą.

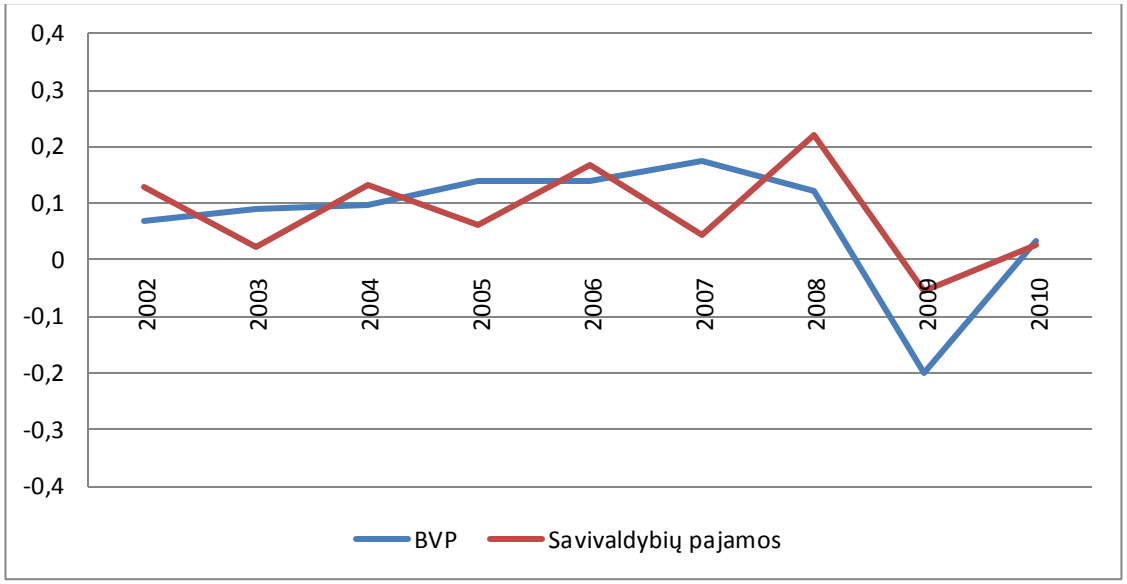
Anksčiau buvo minėta, kad savivaldybės sudaro biudžetą – pajamų ir išlaidų planą kalendoriniams metams. Taigi pažiūrėkime, kaip savivaldybių biudžetai pajamų atžvilgiu buvo vykdomi (žr. 18 pav.).



18 pav. Savivaldybių planuotų ir gautų pajamų[26] dinamika 2001 - 2010 m. (tūkst. Lt)[27]

Matome, kad savivaldybės bendru atveju gauna daugiau pajamų nei planuota. Tik 2001 ir 2009 metais buvo neįvykdytas pajamų planas. 2009 metais gana ženklus mažesnių pajamų gavimas buvo lemtas šalies ekonominės situacijos (didėjantis nedarbo lygis) ir optimistiškesnių prognozių planuojant biudžetus. Ekonomikos augimo sąlygomis (2004 - 2007 m.) savivaldybių gautos pajamos ženkliai viršija planuotas. Žinoma, iš esmės lieka atviras klausimas, ar tikrai biudžeto įvykdymo rezultatas priklauso nuo ekonominės situacijos šalyje, ar netiksliai planuojami savivaldybių biudžetai. Iš dalies tai parodo BVP ir savivaldybių pajamų transformuotų duomenų kitimo palyginimas (žr. 19 pav.).

[26] Pateikiamos savivaldybių pajamos be valstybės dotacijų.
[27] Šaltinis: LR finansų ministerija



19 pav. BVP ir savivaldybės pajamų transformuotų duomenų dinamika 2002 - 2010 m.[28]

Matome, kad BVP ir savivaldybių pajamų kitimas juda gana panašiai. Nuo 2007 metų pastebima savivaldybių pajamų teigiamo kitimo tendencija didesnė bei šalies BVP. Taigi šiuo laikotarpiu savivaldybių pajamos didėjo sparčiau nei bendrasis vidaus produktas. Taip pat pastebėtina, kad ekonomikos recesija 2007 - 2009 m. turėjo mažesnę neigiamą įtaką savivaldybių pajamoms nei BVP. Ko gero, savivaldybių pajamų mažėjimas buvo amortizuojamas valstybės skiriamomis dotacijomis. Bendrai BVP ir savivaldybių pajamų kitimo tendencijos juda ta pačia linkme, tačiau dėl papildomų veiksnių įtakos savivaldybių pajamoms ryšys nėra labai stiprus.

Taigi atlikus savivaldybių pajamų statistinę analizę, paaiškėjo, jog 2001 – 2010 m. bendra savivaldybių pajamų kitimo tendencija yra teigiama. Lyginant su BVP dinamika, matyti, kad savivaldybių pajamos kinta gana panašia linkme, tačiau pastebėta, jog recesijos laikotarpiu pajamos buvo mažiau paveiktos neigiamai dėl didesnių valstybės dotacijų. Kalbant apie savivaldybių pajamų struktūrą, pagrindinę jų dalį analizuojamu laikotarpiu sudarė mokesčiai ir valstybės dotacijos (apie 90 proc.). Teigiamai ar neigiamai tokią situaciją vertinti sudėtinga, kadangi mokslininkai intensyviai diskutuoja šiuo klausimu ir nėra vieningos nuomonės. Kiekvienoje valstybėje regioninių vienetų pajamų struktūra yra labai specifiška bei nulemta istorijos ir vyraujančios santvarkos. Tačiau taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad savivaldybių Lietuvoje didžiausią pajamų iš mokesčių dalį (daugiau nei 70 proc.) sudaro gyventojų pajamų mokestis, kas iš esmės rodo, kad savivaldybių finansinis savarankiškumas yra nereikšmingas. Pastebėtina, kad nors savivaldybės gauna daugiau pajamų nei planuojama, jų išlaidos yra didesnės nei pajamos – tai parodo, jog formuojamas nepakankamas pajamų lygis, leidžiantis užtikrinti savivaldybių biudžetų be deficitų principą.

[28] Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

3. SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ TIESINIO REGRESIJOS MODELIO SUDARYMO METODOLOGIJA

Ankstesniame skyriuje buvo išnagrinėtas savivaldybių pajamų statistinis kitimas, tačiau nebuvo atsakyta į klausimą, kas sąlygoja šį procesą. Būtent gebėjimas suprasti pajamų kitimo procesą yra svarbiausias kalbant apie pajamų formavimą. Kaip teigia Holcombe ir Sobel (1997), būtent pajamų nestabilumas apsunkina viešųjų finansų krizes. Todėl bus atliekama savivaldybių pajamų regresinė analizė, kuri leis nustatyti įvairių kintamųjų ryšį su nagrinėjamu objektu.

Šiame savivaldybių pajamų formavimo tyrime bus naudojamas daugiamatis regresijos modelis, kuriuo bus bandoma nustatyti *y*, vadinamo išėjimo kintamuoju (pasekme), priklausomybę nuo p įėjimo kintamųjų (x_1, x_2,..., x_p). Tokių priklausomybės ryšių tipų yra paplitę daug, bet pagal Boguslauską V. (1999) visi jie suskirstyti į dvi grupes: funkcinius ir koreliacijos.

Kiekvieną funkcinio ryšio įėjimo kintamojo reikšmę atitinka griežtai apibrėžta, fiksuota išėjimo kintamojo reikšmė. Funkcinė priklausomybė užrašoma taip: $Y=F(X)$.

Koreliacijos ryšio įėjimo kintamojo kitimas veikia tik išėjimo kintamojo vidutines reikšmes. Kai yra šis ryšys, esant tai pačiai įėjimo kintamojo reikšmei, išėjimo kintamojo reikšmės gali būti skirtingos. Taip yra todėl, kad išėjimo kintamojo dydį, be įėjimo kintamojo, sąlygoja daugybė kitų veiksnių, kurių įtakos negalima išvengti (kartais jie gali būti nežinomi). Tad koreliacijos ryšys ryškėja tik per statistinius stebėjimus. Formaliai jis užrašomas lygtimi:

$$Y=F(x_1; x_2; \ldots; x_p)+ \varepsilon, \tag{1}$$

kur ε – atsitiktinė dedamoji, įvertinanti ir *X*, ir *Y* atsitiktinį pobūdį.

Bendruoju atveju daugiamatės regresijos modelis užrašomas:

$$y = b_0 + \sum_j b_{ja}\varphi_j(x_1, x_2, \ldots, x_p). \tag{2}$$

Kai nagrinėjamas tik tiesinis koreliacijos ryšys (ekonominėje analizėje to visai pakanka), gauname daugiamatį tiesinį regresijos modelį:

$$y = b_0 + b_1 x_1 + \ldots + b_p x_p; \tag{3}$$

Regresinės lygties kintamųjų ryšio stiprumą nusako ryšio glaudumo rodikliai:

- koreliacijos koeficientas *r*;
- koreliacijos santykis *R*;
- determinacijos koeficientas *D*.

Kai *Y* ir *X* sieja tiesinis ryšys, šio ryšio stiprumą nusako koreliacijos koeficientas, kuris nustatomas pagal šias formules:

$$r_{yx_i} = \frac{\overline{x_i \cdot y} - \overline{x_i} \cdot \overline{y}}{\sigma_{x_i} \cdot \sigma_y}, (i = \overline{1, p});$$

$$r_{x_i x_j} = \frac{\overline{x_i \cdot x_j} - \overline{x_i} \cdot \overline{x_j}}{\sigma_{x_i} \cdot \sigma_{x_j}}, (i \neq j; i = \overline{1, p}); \quad (4)$$

čia: $\bar{x}$ – įėjimo kintamojo reikšmių vidurkis;

$\bar{y}$ – išėjimo kintamojo reikšmių vidurkis;

σ_x – įėjimo kintamojo dispersija;

σ_y – išėjimo kintamojo dispersija.

Šio koreliacijos koeficiento kitimo ribos -1≤ r ≤1. Jei $r > 0$, regresijos funkcija didėja, o tai reiškia, kad, didėjant *x*, didėja ir *y*. Kai *r*<0, *x* didėjant, *y* mažėja. Kai |r|=1, visi taškai sutampa su tiesės linija.

Jei koreliacijos koeficientas *r*=0 arba artimas jam, tai dar nereiškia, kad kintamieji *x* ir *y* yra nepriklausomi ar menkai priklausomi: jie gali būti susieti netiesine priklausomybe.

Jei tarp *y* ir *x* yra netiesinė koreliacija, ryšio stiprumą nusako koreliacijos santykis:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_i (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_i (y_i - \bar{y})^2}}; \quad (5)$$

čia $\hat{y}_i$ – išėjimo kintamojo reikšmė, apskaičiuota pagal regresijos lygtį.

Šis koeficientas įgyja reikšmes iš intervalo [0; 1]. Kuo koeficiento reikšmė artimesnė vienetui, tuo ryšys stipresnis. Kuo regresijos lygtis geriau aprašys stebėjimo duomenis, tuo skaitiklio narys bus mažesnis ir koeficientas didesnis.

Koreliacijos reikšmingumui patikrinti naudojamas *t* kriterijus, kuris apskaičiuojamas pagal pateiktą formulę:

$$t = r\sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}\ ; \qquad \text{.....(6)}$$

čia r – apskaičiuota koreliacijos koeficiento reikšmė;

n – išmatuotų reikšmių kiekis.

Koreliacijos koeficientas laikomas reikšmingu, jeigu absoliuti t reikšmė viršija dydį $t_{\alpha/2;n-2}$, kuris yra Stjudento skirstinio su (n–2) laisvės laipsniais $\alpha/2$ lygmens kritinė reikšmė.

Ir tiesinės, ir netiesinės koreliacijos atveju apskaičiuojamas determinacijos koeficientas:

$$D = r^2 \cdot 100\% = R^2 \cdot 100\% \qquad (7)$$

Jis rodo, kokią viso išėjimo kintamojo kitimo dalį nulemia įėjimo kintamojo kitimas, o (100-D) – likę neįvertinti veiksniai (Boguslauskas, 1999).

Savivaldybių pajamų formavimo regresinis modelis atliekamas naudojantis MS Excel programa. Naudojami 2005 - 2010 metų ketvirčių duomenys, gauti iš Statistikos departamento ir LR finansų ministerijos. Šie duomenys yra transformuojami: apskaičiuojamos kiekvieno duomenų nario natūrinio logaritmo reikšmės ir apskaičiuojami šių reikšmių skirtumai. Modelio sudarymo etapai:

1) surinktų statistinių duomenų koreliacinė analizė: tikrinamas koreliacinis ryšys tarp savivaldybių pajamų ir atskirų veiksnių, pasirinktų modeliui;
2) koreliacijos koeficiento reikšmingumo tikrinimas pagal t kriterijų;
3) tiesinės regresijos lygties sudarymas;
4) regresijos lygties patikimumo įvertinimas.

Analizei ir regresijos modeliui pasirenkamas 5 proc. reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0{,}05$).

Savivaldybių pajamų formavimo tiesinės regresijos modeliui pasirinkti šie veiksniai: bendrasis vidaus produktas, nedarbo lygis, vidutinis bruto darbo užmokestis, gyventojų skaičius, tiesioginės užsienio investicijos, vietos valdžios skola ir valstybės pajamos.

Bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP) – tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, atėmus šios šalies piliečių gautas pajamas užsienyje. Trumpiau tariant, BVP – tai pajamos, gautos šalies viduje (kai neapskaitomas ekonominių užsienio ryšių saldas). BVP yra vienas iš rodiklių, parodančių tam tikros teritorijos ekonomikos dydį. Bendrasis vidaus produktas yra apibrėžiamas kaip galutinė prekių ir paslaugų sukurtų šalyje rinkos vertė per tam tikrą laiko tarpą. Šis rodiklis parodo bendrą šalies ekonomikos būklę, todėl yra svarbus veiksnys formuojant savivaldybių pajamas.

Nedarbo lygis – tai nedirbančios darbo jėgos, tačiau galinčios ir norinčios dirbti, bet nerandančios tinkamo darbo, santykio su visa darbo jėga procentinė išraiška. Nedarbo lygis nulemia, ar nedarbas yra blogybė, ar toleruotinas dalykas. Įvairūs šaltiniai skirtingai charakterizuoja normaliais laikytinus nedarbo lygius. Dažniausiai normaliu nedarbo lygiu laikomas 5 - 6 % nedarbo lygis. Aukštas nedarbo lygis yra svarbus ekonomikos nuosmukio požymis, kuris sutrikdo socialinių procesų eigą visuomenėje. Nedarbo lygis turi tiesioginę įtaką vertinant savivaldybių pajamas, ypač kalbant apie gyventojų pajamų mokestį.

Vidutinis darbo užmokestis – ekonominis rodiklis, parodantis darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio dydį. Į darbuotojo vidutinį darbo užmokestį įskaitoma:

- pagrindinis darbo užmokestis už atliktą darbą, apskaičiuotas pagal įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje taikomas darbo apmokėjimo formas ir sistemas: valandinius (dieninius) tarifinius atlygius, mėnesines (pareigines) algas ir vienetinius įkainius;
- padidintas apmokėjimas, jeigu yra nukrypimų nuo normalių darbo sąlygų, už darbą poilsio ir švenčių dienomis, viršvalandinį darbą, darbą naktį, kitais teisės aktuose, kolektyvinėje ir darbo sutartyse numatytais atvejais;
- priedai ir priemokos prie valandinių (dieninių) tarifinių atlygių, vienetinių įkainių ir mėnesinių algų, taip pat kitos išmokos, tiesiogiai susijusios su darbu, numatytos teisės aktuose, kolektyvinėje ir darbo sutartyse;
- anksčiau gauto vidutinio darbo užmokesčio ir faktinio darbo užmokesčio skirtumas, mokamas darbuotojams teisės aktuose, kolektyvinėje ir darbo sutartyse numatytais atvejais (neatsižvelgiant į šio skirtumo mokėjimo šaltinį);
- premijos (mėnesio, ketvirčio, už 6, 9 mėnesių ar metų darbo rezultatus, vienkartinės, iš jų ir premijos iš pelno bei tantjemos) pagal įmonės darbo apmokėjimo ir skatinimo sistemą, darbuotojams skatinti skirtos vienkartinės piniginės išmokos, pareiginės algos dydžio vienkartinis priedas, mokamas valstybės tarnautojams.

Vidutinis darbo užmokestis, kaip ir nedarbo lygis, daro įtaką savivaldybių gaunamoms GPM pajamoms, kurių dalis savivaldybių biudžete yra itin reikšminga.

Tiesioginės užsienio investicijos (toliau – TUI) yra tokios investicijos, kurių pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginės investavimo įmonės. TUI sudaro:

- įmonės nuosavo kapitalo dalis, tenkanti tiesioginiam užsienio investuotojui;
- reinvesticijos – tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti, bet dividendų forma nepaskirstyta, o įmonėje likusi pelno dalis;
- ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos, suteiktos tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei;

- kitas įmonės kapitalas – tai tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės prekybos skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotos akcijos, nesuteikiančiuos teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas.

Tiesioginės užsienio investicijos paspartina pramonės vystymą, parduodamų ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą, taip pat ekonomikos augimą. TUI parodo savivaldos patrauklumą verslo sektoriui, kurio veiklos kūrimas ir vystymas ne tik skatina ekonomiką, bet ir teigiamai lemia savivaldybių biudžetų pajamas.

Valdžios sektoriaus skola ekonomikos teorijoje (Davulis, 2009, p. 284) suprantama kaip „visų šalies nepadengtų metinių biudžetų deficitų suma“. Iš tikrųjų biudžeto deficitas sąlygoja skolos didėjimą. Vietos savivaldos skola apima subjektų, turinčių teisę skolintis, prisiimtų, bet dar neįvykdytų įsipareigojimų grąžinti kreditoriams lėšas, pasiskolintas pasirašius paskolų sutartis, lizingo (finansinės nuomos) sutartis ir kitus įsipareigojamuosius skolos dokumentus. Skolos rodiklis atspindi savivaldybių biudžetų pajamų, gautų skolinantis lėšas, dalį.

Valstybės pajamos – Lietuvos Respublikos valstybės biudžete sukaupti finansiniai ištekliai naudojami valstybės funkcijoms bei Vyriausybės tvirtinamoms programoms vykdyti, dotacijoms savivaldybių biudžetams teikti bei kitiems valstybės įsipareigojimams vykdyti (Davulis, 2009, p. 281). Pagal LR biudžeto sandaros įstatymą valstybės pajamas sudaro pajamos iš mokesčių, pajamos iš valstybės turto, valstybės biudžetinių įstaigų pajamos, negrąžintina finansinė parama (piniginės lėšos), dotacijos ir kitos pajamos. Pagrindinis pajamų šaltinis yra mokesčiai, kurie sudaro apie 90 proc. visų Lietuvos Respublikos biudžeto pajamų. Valstybės pajamų lygis taip pat turi įtakos savivaldybių biudžetų pajamoms, kadangi iš valstybės biudžeto yra skiriama lėšų dalis savivaldybėms.

4. SAVIVALDYBIŲ PAJAMŲ TIESINIS REGRESIJOS MODELIS

Pirmiausia nustatoma, koks yra ryšys tarp modeliui pasirinktų veiksnių ir savivaldybių pajamų. Toks ryšys nustatomas apskaičiuojant koreliacijos koeficientą. Tikrinamas koreliacinis ryšys tarp savivaldybių pajamų ir pasirinktų veiksnių (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Pasirinktų veiksnių koreliacinis ryšys su savivaldybių pajamomis

	Koreliacijos koeficientas	
	Netransformuoti duomenys	Transformuoti duomenys
BVP	0,8404	0,5944
Nedarbo lygis	0,0661	-
Tiesioginės užsienio investicijos	0,7036	- 0,2088
Vidutinis darbo užmokestis	0,8268	0,4258
Gyventojų skaičius	- 0,5505	- 0,0684
Vietos valdžios skola	0,6595	0,6652
Valstybės pajamos	0,9317	0,8414

Kaip matome, stipriausias koreliacinis ryšys yra savivaldybių pajamų ir BVP, vidutinio darbo užmokesčio bei valstybės pajamų netransformuotų duomenų. Vidutinis ryšys su tiesioginėmis užsienio investicijomis, gyventojų skaičiumi bei vietos valdžios skola. Įdomu tai, kad gyventojų skaičius ir savivaldybių pajamos koreliuoja neigiamai. Taip pat nustatytas labai silpnas ryšys su nedarbo lygiu.

Kalbant apie transformuotų duomenų koreliaciją, iš anksčiau minėtų stiprių koreliacijos ryšių išliko tik valstybės pajamos. Vidutinė koreliacija yra su bendrojo vidaus produkto, vidutinio darbo užmokesčio ir vietos valdžios skolos transformuotais duomenimis. Įdomu tai, kad pastarojo veiksnio koreliacijos koeficientas liko beveik nepakitęs. Transformavus duomenis, atsirado neigiama tiesioginių užsienio investicijų ir savivaldybių pajamų koreliacija. Tai reiškia, kad šio veiksnio didėjimas / mažėjimas lemia priklausomojo kintamojo (savivaldybių pajamų) mažėjimą / didėjimą.

Transformavus duomenis, visų koreliacijos koeficientų reikšmės sumažėjo. Gautos reikšmės rodo, kad kai kurių veiksnių ir savivaldybių pajamų koreliacija yra nereikšminga. Tačiau negalima teigti, kad veiksniai, kurių koreliacijos koeficientas yra silpnas, nėra tinkami modeliui. Todėl tikslinga patikrinti koreliacijos reikšmingumą.

Pirmiausia suformuluojamos statistinės hipotezės:

H_0: $r = 0$;

H_1: $r \neq 0$.

Nulinė hipotezė H_0 teigia, kad koreliacijos koeficientas lygus nuliui, t. y., jis yra nereikšmingas. Alternatyvioji hipotezė H_1 teigia priešingai – koreliacijos koeficientas nelygus nuliui ir yra reikšmingas.

Apskaičiuota Stjudento skirstinio kritinė reikšmė lygi $t_{0,025;17} = 2,458$.

Patikrinamas BVP koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{BVP} = 0,5944 \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(0,5944)^2}} = 3,048;$$

3,048 > 2,458.

BVP koreliacijos koeficientas yra reikšminis.

Tikrinamas nedarbo lygio koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{NL} = 0,0661 \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(0,0661)^2}} = 0,273;$$

0,273 < 2,458.

Nedarbo lygio koreliacijos koeficientas yra nereikšminis.

Tikrinamas tiesioginių užsienio investicijų koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{TUI} = |-0,2088| \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(-0,2088)^2}} = 0,88;$$

0,88 < 2,458.

Tiesioginių užsienio investicijų koreliacijos koeficientas yra nereikšminis.

Tikrinamas vidutinio darbo užmokesčio koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{VDU} = 0,4258 \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(0,4258)^2}} = 1,94;$$

1,94 < 2,458.

Vidutinio darbo užmokesčio koreliacijos koeficientas yra nereikšminis.

Tikrinamas gyventojų skaičiaus koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{GS} = |-0,0684| \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(-0,0684)^2}} = 0,283;$$

0,283 < 2,458.

Gyventojų skaičiaus koreliacijos koeficientas yra nereikšminis.

Tikrinamas vietos valdžios skolos koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{S} = 0,6652 \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(0,6652)^2}} = 3,673;$$

3,673 > 2,458.

Vietos valdžios skolos koreliacijos koeficientas yra reikšminis.

Tikrinamas valstybės pajamų koreliacijos koeficiento reikšmingumas:

$$t_{VP} = 0,8414 \times \sqrt{\frac{19-2}{1-(0,8414)^2}} = 6,42;$$

6,42 > 2,458.

Valstybės pajamų koreliacijos koeficientas yra reikšminis.

Taigi statistiškai reikšmingas yra tik BVP, vietos valdžios skolos ir valstybės pajamų koreliacinis ryšys su savivaldybių pajamomis. Tačiau dar panagrinėkime koreliacijos koeficientus įvedus keturis vėlavimo momentus (žr. 6 lent.).

6 lentelė. Veiksnių su vėlavimo momentais ir savivaldybių pajamų koreliacijos koeficientai

	t	t-1	t-2	t-3	t-4
BVP	0,5956	-0,2467	0,5172	-0,6113	0,5503
Nedarbo lygis	-0,4541	-0,1209	-0,3383	0,1580	-0,2383
Tiesioginės užsienio investicijos	-0,0858	0,2988	-0,0844	0,3899	-0,1624
Darbo užmokestis	0,3583	0,0857	0,1817	-0,2101	0,2561
Gyventojų skaičius	-0,0997	-0,2586	-0,2382	-0,0918	0,1734
Vietos valdžios skola	0,6930	-0,4892	0,2795	-0,5026	0,6197
Valstybės pajamos	0,8455	-0,4887	0,5572	-0,7224	0,8098

Matome (žr. 6 lent.), kad veiksnių su vėlavimo momentais koreliaciniai ryšiai yra pakitę – daugeliu atvejų jie yra silpnesni. Galima išskirti keletą veiksnių, kurių koreliacijos ryšys su savivaldybių pajamomis stipriausias: valstybės pajamos, vėluojančios trimis ir keturiais laiko momentais, BVP, vėluojantis trimis laiko momentais, bei vietos valdžios skola su keturių laiko momentų vėlavimu. BVP, vėluojančio dviem ir keturiais laiko momentais, vietos valdžios skolos, vėluojančios vienu ir trimis laiko momentais, ir valstybės pajamų su vieno ir dviejų laiko momentų vėlavimu koreliacija yra vidutinė.

Atlikus koreliacinę analizę, sudaromas tiesinės regresijos modelis. Tiesinės regresijos modeliui pasirinkti visi veiksniai, kurie buvo naudojami koreliacinėje analizėje. Nors kai kurių veiksnių koreliaciniai ryšiai yra silpni, tačiau koreliacinėje analizėje buvo tirta tik dviejų veiksnių (priklausomo ir nepriklausomo kintamojo) tarpusavio priklausomybė, todėl šie rezultatai tiesinės regresijos modeliui įtakos neturi.

Surinkti statistiniai duomenys transformuojami (žr. 3 priedą) ir MS Excel programa atliekama tiesinės regresijos analizė. Gaunami analizės rezultatai (žr. 4 priedą) ir sudaroma lygtis prognozei:

$$Y = -0{,}2964 + 1{,}063 * BVP_{t-2} - 0{,}9719 * BVP_{t-3} + 0{,}6513 * BVP_{t-4} - 0{,}0956 * NL - 0{,}0375 * NL_{t-2} + 0{,}0899 * NL_{t-3} - 0{,}4784 * TUI_{t-2} + 0{,}8095 * TUI_{t-3} + 1{,}0137 * TUI_{t-4} - 3{,}7585 * DU + 1{,}38 * DU_{t-3} - 184{,}976 * GS_{t-4} + 0{,}8872 * S + 0{,}7481 * S_{t-3};$$

čia Y – savivaldybių pajamos;

BVP – bendrasis vidaus produktas;

NL – nedarbo lygis šalyje;

TUI – tiesioginės užsienio investicijos;

DU – vidutinis darbo užmokestis;

GS – gyventojų skaičius;

S – vietos valdžios skola;

t – laiko momentas.

Pirmiausia reikia nustatyti, ar gerai regresijos funkcija atitinka faktiškus duomenis. Suformuluojamos hipotezės apie determinacijos koeficiento reikšmingumą:

H_0: $R^2 = 0$;

H_1: $R^2 \neq 0$.

Nulinė hipotezė teigia, kad regresijos funkcijos determinacijos koeficientas nėra reikšmingas, todėl gauta regresijos lygtis netinkama analizei. Alternatyvioji hipotezė teigia, kad determinacijos koeficientas yra reikšmingas.

Gautas regresijos lygties F *significance* = $8{,}4*10^{-6}$ (žr. 4 priedą), kurį lyginame su pasirinktu reikšmingumo lygmeniu ($\alpha = 0{,}05$). Kadangi F *significance* < α ($8{,}4*10^{-6} < 0{,}05$), nulinė hipotezė atmetama – determinacijos koeficientas yra reikšmingas, o regresijos lygtis tinkama modeliui.

Gautos lygties determinacijos koeficientas $R^2 = 0{,}99945$ (žr. 4 priedą). Determinacijos koeficientas parodo, kokią priklausomojo kintamojo kitimo dalį nulemia nepriklausomojo kintamojo kitimas. Šiuo atveju galima teigti, kad sudarytas regresijos modelis paaiškina 99,9 proc. priklausomo kintamojo (savivaldybių pajamų) kitimo, t. y., tokia dalimi šio kintamojo kitimą lemia nepriklausomų kintamųjų (BVP, nedarbo lygis, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis darbo užmokestis, gyventojų skaičius ir vietos valdžios skola) kitimas, o 0,1 proc. – kiti neįvertinti veiksniai.

Taigi koreliacinės analizės rezultatai parodė, kad stiprus / vidutinis ir statistiškai reikšmingas koreliacijos ryšys su savivaldybių pajamomis yra tik BVP, vietos valdžios skolos ir valstybės pajamų. Įvedus kintamųjų veiksnių keturis vėlavimo momentus, išliko stipri koreliacija su šių veiksnių skirtingais laiko momentais: valstybės pajamos, vėluojančios trimis ir keturiais laiko momentais, BVP, vėluojantis trimis laiko momentais, bei vietos valdžios skola su keturių laiko momentų vėlavimu. Tačiau, sudarius tiesinės regresijos modelį, nustatyta, kad savivaldybių pajamų formavimui reikšmingi yra tam tikro laiko momento bendrasis vidaus produktas, nedarbo lygis šalyje, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis darbo užmokestis, gyventojų skaičius ir vietos valdžios skola. Sudarytas modelis yra patikimas ir paaiškina 99,9 proc. priklausomo kintamojo. Todėl savivaldybės, siekdamos daryti įtaką savo biudžetų pajamoms, turėtų tinkamai valdyti tokius veiksnius kaip savivaldos nedarbo lygį, pritraukiamas investicijas, darbo užmokesčio lygį regione, gyventojų migraciją šalies viduje ir į užsienį.

IŠVADOS

1. Remiantis analizuota teisine baze, galima išskirti 3 fundamentalius savivaldybių biudžetų pajamų šaltinius: mokestinės pajamos, nemokestinės pajamos, valstybės biudžeto dotacijos. Mokestines pajamas sudaro: nekilnojamojo turto mokestis, paveldimo turto mokestis, žemės mokestis, mokestis už valstybinius gamtos išteklius, mokestis už aplinkos teršimą, gyventojų pajamų mokestis, rinkliavos. Šie mokesčiai (išskyrus GPM) gali būti traktuojami kaip vietiniai mokesčiai, tačiau iš tikrųjų **savivaldybės turi nedidelę įtaką apmokestinimo tvarkai**.
2. **Gyventojų pajamų mokestis skirstomas savivaldybių biudžetams remiantis solidarumo principu: savivaldybės donorės padeda išlaikyti savivaldybes recipientes.** Be to, GPM įskaitomas į tos savivaldybės, kurioje nuolatinis Lietuvos gyventojas deklaruoja savo gyvenamąją vietą, biudžetą. Tokia tvarka **ekonomiškai geriau išsivysčiusias savivaldybes demotyvuoja daugiau investuoti ir skatinti plėtrą, tačiau padeda palaikyti gyvenimo kokybę silpnesniosiose savivaldose.**
3. Savivaldybių nemokestines pajamas sudaro: savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos, paskolos, pajamos iš savivaldybės turto, turto realizavimo pajamos, kitos pajamos. Savivaldybės taip pat gauna valstybės dotacijas: specialiąją tikslinę, bendrąją ir bendrosios dotacijos kompensaciją. Tačiau literatūroje abejojama kai kurių transferų dydį lemiančių rodiklių ir / ar jų koeficientų tikslingumu.
4. Kaip nurodyta darbo 1.4. skyriuje, kai kurie autoriai teigia, kad Lietuvoje nepakankamas savivaldybių finansinis savarankiškumas ir vietinių mokesčių instituto išplėtojimas. Taigi nėra užtikrinama galimybė visiškai vykdyti LR teisės aktuose bei Europos savivaldos chartijoje numatytas savivaldybių funkcijas, ypač savivaldos biudžeto sudarymą ir patvirtinimą.
5. Atlikus savivaldybių pajamų statistinę analizę, paaiškėjo, jog 2001 – 2010 m. bendra savivaldybių pajamų kitimo tendencija yra teigiama. Lyginant su BVP dinamika, matyti, kad savivaldybių pajamos kinta gana panašia linkme, tačiau pastebėta, jog recesijos laikotarpiu pajamos buvo mažiau paveiktos neigiamai dėl didesnių valstybės dotacijų. Kalbant apie savivaldybių pajamų struktūrą, pagrindinę jų dalį analizuojamu laikotarpiu sudarė mokesčiai ir valstybės dotacijos (apie 90 proc.). Nėra vieningos nuomonės, kokia finansų struktūra yra tinkamiausia. Kiekvienoje valstybėje regioninių vienetų pajamų struktūra yra labai specifiška bei nulemta istorijos ir vyraujančios tvarkos. Taip pat pastebėtina, kad savivaldybių Lietuvoje didžiausią pajamų iš mokesčių dalį (daugiau nei 70 proc.) sudaro gyventojų pajamų mokestis, todėl teigtina, kad savivaldybių finansinis savarankiškumas yra nereikšmingas.

6. Koreliacinės analizės rezultatai parodė, kad stiprus / vidutinis ir statistiškai reikšmingas koreliacijos ryšys su savivaldybių pajamomis yra tik BVP, vietos valdžios skolos, valstybės pajamų bei šie veiksniai įvairiais ankstesniais laiko momentais. Sudarius tiesinės regresijos modelį, nustatyta, kad savivaldybių pajamų formavimui reikšmingi yra tam tikro laiko momento bendrasis vidaus produktas, nedarbo lygis šalyje, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis darbo užmokestis, gyventojų skaičius ir vietos valdžios skola. Sudarytas modelis yra patikimas ir paaiškina 99,9 proc. priklausomo kintamojo. Tai reiškia, kad savivaldybės turi netiesioginę įtaką savo biudžetų pajamų dydžiui valdant nedarbo lygį, pritraukiamas investicijas, darbo užmokesčio lygį regione, gyventojų migraciją. Tinkamai valdant minėtus veiksnius, savivaldybių įtaka pajamoms gali būti reikšminga. Sudaryto tiesinio regresijos modelio rezultatai leidžia paneigti tyrimo pradžioje iškeltą hipotezę, kad savivaldybių įtaka biudžeto pajamų formavimui yra nereikšminga.

SIŪLYMAI

1. Gyventojų pajamų mokestis turėtų būti įskaitomas į tos savivaldybės, kurioje mokesčio mokėtojas uždirba apmokestinamąsias pajamas, biudžetą. Kadangi šiuo metu galiojanti mokesčio paskirstymo tvarka mažina ekonomiškai stipresnių savivaldybių potenciją pritraukti daugiau investuotojų bei kapitalo, o silpnesnes savivaldybes neskatina ieškoti pajamų iš šio mokesčio didinimo galimybių.
2. Peržiūrėti ir apsvarstyti savivaldybių lėšų išlyginimo dydį lemiančių rodiklius ir / ar jų koeficientus. Dabar savivaldybių biudžetų pajamų išlyginimo metodika tiesiog paskirsto gautas pajamas pagal esamus viešųjų paslaugų teikimo ir infrastruktūros palaikymo poreikius. Taip pat reikėtų įvesti efektyvaus turto valdymo vertinimą.
3. Skatinti savivaldybes daryti netiesioginę įtaką savo biudžetų pajamų dydžiui valdant nedarbo lygį, pritraukiamas investicijas, darbo užmokesčio lygį regione, gyventojų migraciją (pavyzdžiui, valstybė galėtų subsidijuoti savivaldybių projektus, skirtus savo biudžeto pajamoms didinti ilguoju laikotarpiu). Kadangi gyventojų pajamų mokestis sudaro reikšmingą savivaldybių biudžetų dalį, savivaldybių pastangos bandyti paveikti savo pajamas per turto mokesčius ir rinkliavas būtų mažai naudingos. Remianti regresijos modelio gautais rezultatais, palankios verslui aplinkos kūrimas ir bendradarbiavimas su verslo sektoriumi galėtų daryti teigiamą įtaką savivaldybių gaunamų pajamų dydžiui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. **Aleknavičienė V.** Finansai ir kreditas. – Vilnius: Enciklopedija, 2005. – 272 p. – ISBN 9986-433-35-5.
2. **Arimavičiūtė M., et al.** Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006 – 390 p. – ISBN 9955-19-022-1.
3. **Black J.** Oxford Dictionary of Economics. – New York: Oxford University press, 2002. – 510 p. – ISBN 0-19-860767-9.
4. **Blöchliger H., Petzold O.** Taxes and grants: in the revenue mix of sub-central governments // COM/CTPA/ECO/GOW/WP(2009)7. www.oecd.org/dataoecd/28/8/42783028.pdf [žiūrėta 2011 10 15].
5. **Boguslauskas V.** Ekonometrija. – Kaunas: Technologija, 1999. – 265 p. – ISBN 9986-13-676-8.
6. **Butkevičius A., Bivainis J.** Nacionalinio biudžeto išlaidų planavimas – Vilnius: Technika, 2009. – 233 p. – ISBN 978-9955-28-469-7.
7. **Civinskas R., Tolvaišis L.** Tarpbiudžetinis lėšų perskirstymas Lietuvoje: instituciniai interesai ir savivaldybių finansinis savarankiškumas // Viešoji politika ir administravimas, 2006, Nr. 16, p. 87 – 99. http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/vpa/archyvas/dwn.php?id=241535, [žiūrėta 2011 09 21].
8. **Davulis G.** Ekonomikos teorija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2009. – 430 p. – ISBN 978-9955-19-112-4.
9. **Davulis G.** Lietuvos savivaldybių finansų analizė fiskalinės decentralizacijos požiūriu // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2004, Nr. 4, p. 69–78, ISSN 1648-9098.
10. **Davulis G.** Lietuvos savivaldybių finansų struktūra ir jos raida // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2006, Nr. 2 (7), p. 40 - 45. http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%202%287%29/Davulis.pdf, [žiūrėta 2010 09 21].
11. **Davulis G.** Vietiniai mokesčiai ir jų perspektyvos Lietuvoje // Lietuvos statistikos darbai: statistikos darbai, 2007, Nr. 46, p. 122 - 128. http://geddav.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2008/11/vietiniai-mokesciai-bei-ju-perspektyvos-lietuvoje.doc, [žiūrėta 2011 06 10].
12. **Dumčius R., Šiupšinskas S.** ES poveikis Lietuvos savivaldybėms Regioninės plėtros srityje \\ Nacionalinė studija, 2003. http://www.e-library.lt/resursai/DB/Regionai/Tyrimai/1LSA_nacionaline_studija_ES%20poveikis_Lietuvos%20savivaldybems_2003.pdf, [žiūrėta 2011 09 25].

13. **Europos vietos savivaldos chartija.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=48874&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2011 06 20].
14. **Holcombe R. G., Sobel R. S.** Growth and variability in state tax revenue: an anatomy of state fiscal crises. – Westport: Greenwood Press, 1997. – 210 p. – ISBN 0-313-30423-8. http://books.google.com/books?id=ivk6q3FdUYsC&pg=PA7&lpg=PA7&dq=Growth+and+variability+in+state+tax+revenue:+an+anatomy+of+state+fiscal+crises&source=bl&ots=6VUESO5aci&sig=qqNpvtyzPw83tUwj5KN8Mrn90kE&hl=en&ei=vo7STrCVCJHU4QSqnP1S&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CDQQ6AEwAg#v=onepage&q=Growth%20and%20variability%20in%20state%20tax%20revenue%3A%20an%20anatomy%20of%20state%20fiscal%20crises&f=false, [žiūrėta 2011 11 05].
15. **Gábor P., Fikret S.** Municipal Revenues and Expenditures in Turkey and in Selected EU Countries. Parengta 2011-07-13. http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=municipal%20revenues%20and%20expenditures%20in%20turkey%20and%20in%20selected%20eu%20countries&source=web&cd=1&ved=0CCMQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lar.org.tr%2Fuploaded%2Fdosyalar%2F39cf5880bc647879e8c898c3073ecfec.pdf&ei=0h3lTs6dCI_N4QTZ2oCYBQ&usg=AFQjCNFIG6iOguLyuvRlWEdxDwdlhLTaqw&sig2=kBzGxZrmatbkhvlOkzfsZg&cad=rja, [žiūrėta 2011-10-04].
16. **Lazdynas R.** Savivalda: filosofija, teorija, praktika. – Šiauliai: Saulės delta, 2005 – 280 p. – ISBN 9955-522-72-0.
17. **Levišauskaitė K., Rūškys G.** Valstybės finansai. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003. – 179 p. – ISBN 9955-530-91-X.
18. **Lietuvių enciklopedija.** III tomas. – Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1954. – 543 p.
19. **Lietuvos laisvosios rinkos institutas.** Dėl Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo pakeitimo įstatymo. Publikuota 2001-10-04. http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/del_savivaldybiu_biudzetu_pajamu_nustatymo_metodikos_istatymo_pakeitimo_istatymo/1908;from_topic_id;150, [žiūrėta 2011 06 18].
20. **Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357681&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2010 09 18].
21. **Lietuvos Respublikos finansų ministerija.** http://www.finmin.lt/web/finmin/home, [žiūrėta 2011 10 30].
22. **Lietuvos Respublikos finansų ministerija.** Pavyzdinis biudžetinių įstaigų buhalterinės apskaitos vadovas. http://www.finmin.lt/web/finmin/apskaitos_reforma/vadovas, [žiūrėta 2011 06 22].

23. **Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas** dėl finansų ministro 2003 m. liepos 3 d. įsakymo Nr. 1K-184 „dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžeto pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“ pakeitimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368236&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2011 09 10].
24. **Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362368&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2010 09 22].
25. **Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388708&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2010 10 15].
26. **Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada** „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 35 ir 38 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“, Nr. XIP-2734. http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/01/11/38181.html, [žiūrėta 2011 09 20].
27. **Lietuvos Respublikos viešojo sektoriaus atskaitomybės įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=398157&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2011 06 22].
28. **Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357681&p_query=&p_tr2=, [žiūrėta 2010 09 20].
29. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas** Nr. 650 „Dėl darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332839, [žiūrėta 2011 11 15].
30. **Lietuvos statistikos departamentas.** http://www.stat.gov.lt/lt/, [Žiūrėta 2011 10 30].
31. **Moisio A.** Essays on Finnish Municipal Finance and Intergovernmental Grants. – Helsinki, Government Institute for Economic Research, 2002. – 166 p. – ISBN 951-561-422-8.
32. **Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A.** Valstybės finansai. – Kaunas: Technologija, 2009. – 72 p. – ISBN 9955-09-396-X.
33. **Rimas J.** Vietiniai mokesčiai. – Kaunas: Technologija, 2000. – 164 p. – ISBN 9986-13-743-8.
34. **Smalenskas G.** Finansai. – Vilnius: Homo liber, 2007. – 320 p. – ISBN 978-9955-449-67-6.
35. **Stankaitienė A. et al.** Finansų ministerijos fiskalinės politikos Interneto kursas. http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/Finmin%20fiskalines%20politikos%20Interneto%20kursas.pdf, [žiūrėta 2011 11 15].

36. **Statistikos departamentas.** Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2010/12. http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/?id=3616&download=1&doc=1881&PHPSESSID=b954a16280ed939eab2a36ff6f37e49f, [žiūrėta 2011 11 16].
37. **Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos.** Biudžeto pajamos. http://www.vmi.lt/lt/?itemId=20149, [žiūrėta 2011 10 30].
38. **Vilniaus miesto savivaldybė.** Vilniaus savivaldybė: prisiregistruoti sostinėje bus paprasčiau. Publikuota 2011-11-23. http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/101/?itemID=95228, [žiūrėta 2011 11 24].
39. **Visuotinė lietuvių enciklopedija.** III tomas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003. – 799 p. – ISBN5-420-01512-9.

Bernotaitė R. Savivaldybių pajamų formavimo teisinis ir ekonominis aspektai Lietuvoje / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 55 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atlikta savivaldybių pajamų formavimo Lietuvoje analizė teisiniu ir ekonominiu aspektais, nustatytos problemos ir pateikti siūlymai šioms problemoms spręsti. Pirmojoje darbo dalyje pateikiami savivaldybių biudžetų sudarymo procesas ir principai, aptariami biudžetų teisinis reglamentavimas, atskiros pajamų rūšys bei svarbesnės pajamų formavimo problemos. Antrojoje darbo dalyje analizuojami savivaldybių pajamų statistiniai duomenys, savivaldybių pajamų struktūra, kitimo tendencijos, kurios lyginamos su šalies bendrojo vidaus produkto, nacionalinio bei valstybės biudžeto duomenimis. Taip pat palyginama Lietuvos savivaldybių pajamų struktūra su kitomis užsienio valstybėmis. Trečiojoje darbo dalyje aptariama savivaldybių pajamų tiesinio regresijos modelio sudarymo metodologija, pateikiami modeliui pasirinkti veiksniai bei bendros jų charakteristikos. Ketvirtojoje darbo dalyje analizuojami modeliui pasirinktų nepriklausomų ir priklausomo kintamųjų ryšiai, pateikiamas tiesinės regresijos modelis, jo patikimumas savivaldybių pajamų formavimo vertinimui.

Pagrindiniai žodžiai: savivaldybių pajamos, savivaldybių pajamų formavimas, savivaldybių pajamų modelis.

Bernotaitė R. The legal and economic aspects of municipal revenue formation in Republic of Lithuania / Master Thesis of Finance Management. Supervisor doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 55 p.

ANNOTATION

In this Master thesis an analysis of legal, economical aspects and problems of municipal revenue in Lithuania was completed and suggestions to solve these problems are provided. The first part explains principles and processes of municipal budget formation and discusses the legal regulation of budget, individual types of revenue and important revenue formation problems. The second part analyses the statistical data and composition of municipal revenue and variation trends, which are compared with country's gross domestic product, national and state budget data. It also compares Lithuanian municipal revenue composition with other foreign countries. The third part deals with methodology of municipal revenues linear regression model, provides model selected factors and their general characteristics. The fourth part analyses the connections between the chosen independent and dependent variables, provides the linear regression model and its reliability for municipal income assessment.

Key words: municipal revenue, municipal revenue formation, model of municipal revenue formation.

Bernotaitė R. Savivaldybių pajamų formavimo teisinis ir ekonominis aspektai Lietuvoje / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 55 p.

SANTRAUKA

Finansų valdymo magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas Lietuvos savivaldybių pajamų formavimas teisiniu ir ekonominiu aspektais. Ši tema yra aktuali, kadangi savivaldybių biudžetai yra svarbi viešųjų finansų sudedamoji dalis. Savivaldybių vaidmuo įtvirtintas tiek Europos mastu – Europos vietos savivaldos chartija, tiek nacionaliniuose teisės aktuose – LR Konstitucijoje, LR vietos savivaldos įstatyme, etc. Savivaldybių reikšmė yra tikrai svari tiek šalies administraciniame, tiek ekonominiame kontekste. Todėl šiame darbe stengiamasi aptarti visus savivaldybių pajamų šaltinius, parodyti bendrą pajamų struktūrą, kitimo tendencijas, išsiaiškinti pajamų formavimo problemas bei pateikti pajamų formavimo tiesinį regresijos modelį. Atliekant tyrimą, analizuojami įvairūs literatūros šaltiniai, Lietuvos ir Europos Sąjungos teisės aktai, statistinė, lyginamoji bei tiesinė regresinė analizės.

Pirmame skyriuje pateikiama susisteminta iš įvairių šaltinių savivaldybių biudžetų samprata, principai, teisinė bazė bei aptariamos savivaldybių biudžetus sudarančios pajamos. Antrajame skyriuje analizuojami 2001 - 2010 metų savivaldybių pajamų statistiniai duomenys, jų kitimo tendencijos, palyginama Lietuvos savivaldybių biudžetų pajamų struktūra su kitomis valstybėmis. Trečiajame skyriuje aptariama savivaldybių pajamų tiesinės regresijos modelio sudarymo prielaidos, metodologija bei pristatomi modeliui pasirinkti veiksniai. Paskutiniajame skyriuje atliekama koreliacinė analizė tarp pasirinktų veiksnių ir savivaldybių pajamų bei sudaromas tiesinis regresijos modelis.

Remiantis atliktu tyrimu, paaiškėjo, kad savivaldybės turi nedidelę įtaką mokesčių, kurie pervedami į savivaldybių biudžetus, apmokestinimo tvarkai. GPM paskirstymo tvarka ekonomiškai geriau išsivysčiusias savivaldybes demotyvuoja daugiau investuoti ir skatinti plėtrą, tačiau padeda palaikyti gyvenimo kokybę silpnesniose savivaldose. Be to, specialistai abejoja kai kurių valstybės skiriamų transferų dydį lemiančių rodiklių ir / ar jų koeficientų tikslingumu. Atlikus savivaldybių pajamų statistinę analizę, paaiškėjo, jog apie 90 proc. savivaldybių pajamų sudaro mokesčiai ir valstybės dotacijos. Teigtina, kad savivaldybių finansinis savarankiškumas yra nereikšmingas, tačiau savivaldos gali daryti netiesioginę įtaką savo biudžetų pajamų dydžiui valdant nedarbo lygį, pritraukiamas investicijas, darbo užmokesčio lygį regione, gyventojų migraciją.

Bernotaitė R. The legal and economic aspects of municipal revenue formation in Republic of Lithuania / Master Thesis of Finance Management. Supervisor doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 55 p.

SUMARRY

Master thesis of financial management examines legal and economic aspects of formation of Lithuanian municipal revenues. This topic is relevant as municipal budgets are an important component of public finances. The role of municipalities is established in both the European – the European Charter of Local Self-Government, and national legislation levels – the Constitution of Lithuanian Republic, Act of Local Self-Government, etc. Municipalities are valuable in both administrative and economic context. Therefore, this paper tries to overview all municipal revenue sources, to show the overall revenue composition and variation trends, to find out the problems of income formation and to provide linear regression model of income formation. Various literature sources, Lithuanian and European Union legislation were analyzed and statistical, comparative and linear regression analyses are performed.

First chapter presents systematized conceptions, principles and legal base of municipality income by several sources, and also looks at revenues that constitute for municipality budgets. Second chapter analyzes statistical data of municipalities' income in 2001 - 2010, their variation trends, compares and contrasts Lithuanian municipalities' budget income structure with other countries. Chapter three looks at assumptions and methodology of linear regression of municipalities' income and presents the factors chosen for the model. The last chapter performs correlation analysis between chosen factors and income of municipalities and linear regression model is created.

As analysis suggests, municipalities have little impact on the taxes that are transferred into their budget. Procedures of distributing income tax demotivate more developed municipalities from investment and development, but help maintain life quality in weaker ones. Additionally, specialists question the characteristics and/or appropriateness of some of the state given transfer size-determining rates and coefficients. A statistical analysis of municipalities' income shows that 90% of municipalities' revenues amount of taxes and state grants. It can be stated that financial independence of municipalities is irrelevant, but they can indirectly influence their revenues by controlling unemployment rate, wages levels in the region, population migration and attracting investments.

1 PRIEDAS

SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETAMS SKIRIAMOS GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO DALYS (PROCENTAIS)

Savivaldybės pavadinimas	GPM dalis (proc.)
Vilniaus miesto	40
Alytaus miesto	100
Birštono	100
Druskininkų	100
Kauno miesto	94
Klaipėdos miesto	86
Marijampolės	100
Neringos	100
Palangos miesto	100
Panevėžio miesto	100
Šiaulių miesto	100
Visagino	100
Akmenės rajono	100
Alytaus rajono	100
Anykščių rajono	100
Biržų rajono	100
Ignalinos rajono	100
Jonavos rajono	100
Joniškio rajono	100
Jurbarko rajono	100
Kaišiadorių rajono	100
Kauno rajono	100
Kėdainių rajono	100
Kelmės rajono	100
Klaipėdos rajono	100
Kretingos rajono	100
Kupiškio rajono	100
Lazdijų rajono	100
Mažeikių rajono	95
Molėtų rajono	100

Savivaldybės pavadinimas	GPM dalis (proc.)
Pakruojo rajono	100
Panevėžio rajono	100
Pasvalio rajono	100
Plungės rajono	100
Prienų rajono	100
Radviliškio rajono	100
Raseinių rajono	100
Rokiškio rajono	100
Skuodo rajono	100
Šakių rajono	100
Šalčininkų rajono	100
Šiaulių rajono	100
Šilalės rajono	100
Šilutės rajono	100
Širvintų rajono	100
Švenčionių rajono	100
Tauragės rajono	100
Telšių rajono	100
Trakų rajono	100
Ukmergės rajono	100
Utenos rajono	100
Varėnos rajono	100
Vilkaviškio rajono	100
Vilniaus rajono	100
Zarasų rajono	100
Elektrėnų	100
Kalvarijos	100
Kazlų Rūdos	100
Pagėgių	100
Rietavo	100

2 PRIEDAS

DUOMENYS, NAUDOTI TIESINIAM REGRESIJOS MODELIUI

	BVP	NL	TUI	DU	GS	S	VP	SP
2005 K1	15135,1	10,2	19743,9	1269,8	3425324	490,1	4751,8	451,2
2005 K2	17822,7	8,5	22068,8	1331,5	3419060	501,7	5752,0	602,3
2005 K3	19234,3	7,2	25513,7	1379,1	3413111	507,8	6004,4	490,1
2005 K4	20209,7	7,1	23895,8	1453,4	3408658	555,6	7190,3	792,8
2006 K1	17436,5	6,4	24669,3	1437,0	3403284	537,8	5490,5	580,1
2006 K2	20362,3	5,6	24186,9	1519,7	3397561	540,5	6774,2	715,1
2006 K3	22321,1	5,7	25200,2	1653,5	3392979	576,3	7030,0	610,4
2006 K4	23107,3	4,8	28924,6	1731,3	3390079	730,5	8180,0	831,9
2007 K1	20596,7	5,0	31997,0	1737,8	3384879	703,4	6473,9	667,9
2007 K2	24483,8	4,1	33517,8	1826,3	3378994	766,0	7836,4	811,1
2007 K3	26775,7	3,9	35003,0	1949,8	3374509	862,1	8699,3	804,4
2007 K4	27373,1	4,2	35503,9	2052,0	3371192	986,0	10356,8	1094,5
2008 K1	24577,2	4,9	35219,5	2151,3	3366357	941,6	7995,6	838,1
2008 K2	28980,8	4,5	35166,5	2236,8	3361546	1025,1	9404,0	1093,7
2008 K3	30020,6	5,9	34471,1	2319,9	3358355	1137,3	9933,8	1000,1
2008 K4	28505,2	7,9	31733,3	2319,1	3354760	1318,5	10660,7	1262,9
2009 K1	21819,6	11,9	32212,4	2193,1	3349872	1258,5	7644,3	842,1
2009 K2	24090,2	13,6	33049,3	2172,6	3343665	1390,5	7786,5	982,3
2009 K3	23283,8	13,8	33979,0	2142,2	3339486	1402,0	7819,6	772,0
2009 K4	22720,3	15,6	33010,3	2118,3	3335592	1448,4	8293,5	978,9
2010 K1	21264,2	18,1	33137,1	2031,2	3329039	1408,8	7149,0	794,5
2010 K2	24078,9	18,3	33080,5	2055,8	3322572	1374,3	7818,6	811,6
2010 K3	25113,4	17,8	34859,8	2081,8	3292342	1397,8	7988,9	780,1
2010 K4	24617,8	17,1	35553,1	2121,5	3260948	1492,1	9224,1	1012,3

čia BVP – bendrasis vidaus produktas;

NL – nedarbo lygis šalyje;

TUI – tiesioginės užsienio investicijos;

DU – vidutinis darbo užmokestis;

GS – gyventojų skaičius;

S – vietos valdžios skola;

VP – valstybės pajamos;

SP – savivaldybių pajamos.

3 PRIEDAS

TIESINIO REGRESIJOS MODELIO DUOMENŲ TRANSFORMAVIMAS

	LN_{BVP}	T_{BVP}	LN_{TUI}	T_{TUI}	LN_{DU}	T_{DU}	LN_{GS}	T_{GS}	LN_{S}	T_{S}	LN_{VP}	T_{VP}	LN_{SP}	T_{SP}
2005 K1	9,625		9,891		7,147		15,047		6,195		8,466		6,112	
2005 K2	9,788	0,163	10,002	0,111	7,194	0,047	15,045	-0,002	6,218	0,023	8,657	0,191	6,401	0,289
2005 K3	9,864	0,076	10,147	0,145	7,229	0,035	15,043	-0,002	6,230	0,012	8,700	0,043	6,195	-0,206
2005 K4	9,914	0,049	10,081	-0,066	7,282	0,052	15,042	-0,001	6,320	0,090	8,880	0,180	6,676	0,481
2006 K1	9,766	-0,148	10,113	0,032	7,270	-0,011	15,040	-0,002	6,287	-0,033	8,611	-0,270	6,363	-0,312
2006 K2	9,921	0,155	10,094	-0,020	7,326	0,056	15,039	-0,002	6,292	0,005	8,821	0,210	6,572	0,209
2006 K3	10,013	0,092	10,135	0,041	7,411	0,084	15,037	-0,001	6,357	0,064	8,858	0,037	6,414	-0,158
2006 K4	10,048	0,035	10,272	0,138	7,457	0,046	15,036	-0,001	6,594	0,237	9,009	0,152	6,724	0,310
2007 K1	9,933	-0,115	10,373	0,101	7,460	0,004	15,035	-0,002	6,556	-0,038	8,776	-0,234	6,504	-0,220
2007 K2	10,106	0,173	10,420	0,046	7,510	0,050	15,033	-0,002	6,641	0,085	8,967	0,191	6,698	0,194
2007 K3	10,195	0,089	10,463	0,043	7,575	0,065	15,032	-0,001	6,759	0,118	9,071	0,104	6,690	-0,008
2007 K4	10,217	0,022	10,477	0,014	7,627	0,051	15,031	-0,001	6,894	0,134	9,245	0,174	6,998	0,308
2008 K1	10,110	-0,108	10,469	-0,008	7,674	0,047	15,029	-0,001	6,848	-0,046	8,987	-0,259	6,731	-0,267
2008 K2	10,274	0,165	10,468	-0,002	7,713	0,039	15,028	-0,001	6,933	0,085	9,149	0,162	6,997	0,266
2008 K3	10,310	0,035	10,448	-0,020	7,749	0,036	15,027	-0,001	7,036	0,104	9,204	0,055	6,908	-0,089
2008 K4	10,258	-0,052	10,365	-0,083	7,749	0,000	15,026	-0,001	7,184	0,148	9,274	0,071	7,141	0,233
2009 K1	9,991	-0,267	10,380	0,015	7,693	-0,056	15,024	-0,001	7,138	-0,047	8,942	-0,333	6,736	-0,405
2009 K2	10,090	0,099	10,406	0,026	7,684	-0,009	15,023	-0,002	7,237	0,100	8,960	0,018	6,890	0,154
2009 K3	10,056	-0,034	10,433	0,028	7,670	-0,014	15,021	-0,001	7,246	0,008	8,964	0,004	6,649	-0,241
2009 K4	10,031	-0,024	10,405	-0,029	7,658	-0,011	15,020	-0,001	7,278	0,033	9,023	0,059	6,886	0,237
2010 K1	9,965	-0,066	10,408	0,004	7,616	-0,042	15,018	-0,002	7,250	-0,028	8,875	-0,148	6,678	-0,209
2010 K2	10,089	0,124	10,407	-0,002	7,628	0,012	15,016	-0,002	7,226	-0,025	8,964	0,090	6,699	0,021
2010 K3	10,131	0,042	10,459	0,052	7,641	0,013	15,007	-0,009	7,243	0,017	8,986	0,022	6,659	-0,040
2010 K4	10,111	-0,020	10,479	0,020	7,660	0,019	14,998	-0,010	7,308	0,065	9,130	0,144	6,920	0,261

čia LN – duomenų natūrinio logaritmo reikšmės;

T – transformuotos duomenų reikšmės.

TIESINIO REGRESIJOS MODELIO REZULTATAI

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics	
Multiple R	0,9997
R Square	0,9995
Adjusted R Square	0,9975
Standard Error	0,0114
Observations	19

ANOVA

	df	*SS*	*MS*	*F*	*Significance F*
Regression	14	0,9491	0,0678	520,67	8,40E-06
Residual	4	0,0005	0,0001		
Total	18	0,9496			

	Coefficients	*Standard Error*	*t Stat*	*P-value*	*Lower 95%*	*Upper 95%*	*Lower 95,0%*	*Upper 95,0%*
Intercept	-0,2964	0,0459	-6,4510	0,0030	-0,4240	-0,1688	-0,4240	-0,1688
X Variable 1	1,0630	0,0852	12,4712	0,0002	0,8263	1,2996	0,8263	1,2996
X Variable 2	-0,9719	0,1284	-7,5689	0,0016	-1,3284	-0,6154	-1,3284	-0,6154
X Variable 3	0,6513	0,0723	9,0137	0,0008	0,4507	0,8520	0,4507	0,8520
X Variable 4	-0,0956	0,0061	-15,5692	0,0001	-0,1126	-0,0785	-0,1126	-0,0785
X Variable 5	-0,0375	0,0097	-3,8646	0,0181	-0,0644	-0,0106	-0,0644	-0,0106
X Variable 6	0,0899	0,0046	19,5704	0,0000	0,0772	0,1027	0,0772	0,1027
X Variable 7	-0,4784	0,1193	-4,0090	0,0160	-0,8097	-0,1471	-0,8097	-0,1471
X Variable 8	0,8095	0,1109	7,2991	0,0019	0,5016	1,1174	0,5016	1,1174
X Variable 9	1,0137	0,1050	9,6515	0,0006	0,7221	1,3054	0,7221	1,3054
X Variable 10	-3,7584	0,3162	-11,8855	0,0003	-4,6364	-2,8805	-4,6364	-2,8805
X Variable 11	1,3797	0,2492	5,5374	0,0052	0,6879	2,0715	0,6879	2,0715
X Variable 12	-184,9756	23,5490	-7,8549	0,0014	-250,3580	-119,5932	-250,3580	-119,5932
X Variable 13	0,8872	0,1566	5,6650	0,0048	0,4524	1,3220	0,4524	1,3220
X Variable 14	0,7481	0,1764	4,2414	0,0132	0,2584	1,2379	0,2584	1,2379